

STOCKHOLMS UNIVERSITET
Sociologiska institutionen

REVOLUTION UNDERIFRÅN
IMPERIET, SOCIALA RÖRELSER OCH PLANKA.NU

Robert D. Andersson

Examensarbete
Påbyggnadskurs i sociologi
Höstterminen 2004
Handledare: Adrienne Sörbom

SAMMANFATTNING

Denna uppsats är fokuserad på Michael Hardt & Antonio Negris (2001, 2003) sociala teori *Imperiet*, och vilka konsekvenser detta får för möjligheterna till motstånd. Det primära syftet är att analysera vilka konsekvenser vad Hardt & Negri kallar för ”övergången till Imperiet” får i det sociala, närmare bestämt för *sociala rörelser*. Här används huvudsakligen McAdams, McCarthys & Zalds (red., 1996) tredelade modell för sociala rörelser.

”Imperiet” är för Hardt och Negri det politiska subjekt som har makten i dagens postmoderna värld, och det består av kapital, nationalstater och internationella organisationer i förening; det är den oundvikliga konsekvensen av kapitalismens expansion. Imperiet har en motpart i ”myllret”, postmodernitetens proletariat, vilket i förlängningen består av alla människor. Övergången till Imperiet möjliggör för myllret att skapa en annan världsordning, främst genom att varje individs naturliga ”vilja att vara emot” lättare kan manifesteras i och med Imperiet ”biomakt”, som för in dess maktutövande i varje individs livsvärld och möjliggör ett motstånd där. Många av de exempel som Hardt & Negri nämner handlar om sociala rörelser, och den modell som McAdam et al. presenterar kan enligt denna uppsats fungera tillsammans med Imperiet på följande sätt:

De *politiska möjlighetsstrukturerna* rör sig i och med Imperiets suveränitet dels till en global nivå, dels i och med ”biomakten” till en individuell nivå, och detta ger nya möjligheter för sociala rörelser att uppstå. Som *mobiliseringsstruktur* fungerar myllret självt, i och med Imperiet är beroende av dess ständiga rörelse över världen. Med sitt nya metanarrativ erbjuder Hardt och Negris teori nya *imperiella kognitiva ramar*, en världsbild som fungerar som en global motvikt mot Imperiets suveränitet.

Detta kombinerade perspektiv appliceras sedan på Nätverket Planka.nu, en organisation som genom att ha upprättat ett slags försäkringssystem möjliggör för trafikanter på kollektivtrafiken i Stockholm (och i Göteborg och Helsingfors) att fuskåka utan att utsättas för ekonomisk risk, vill tvinga politikerna att införa en helt skattefinansierad kollektivtrafik. Denna sociala rörelse-organisation anses kunna ses som ett exempel på myllrets motstånd; dock behöver möjligen Imperiet som teori ett större empiriskt material för att kunna analyseras i sitt hela djup.

Utifrån denna empiri blir slutsatsen för teorins del att den fungerade relativt bra; ett problem är dock att eftersom Imperiet för Hardt och Negri innesluter *allt*, så blir också varje motståndshandling, oavsett vad, ett motstånd mot Imperiet. Slutsatsen blir att den kombinerade modellen har potential att fungera som utgångspunkt för att studera vilka konsekvenser Imperiet skulle kunna ha i det sociala.

Nyckelord: Imperiet, sociala rörelser, Planka.nu, kollektivtrafik.

Innehåll

1 Inledning.....	1
2 Teori – Sociala rörelser i Imperiet	4
2.1 Imperiet och myllret.....	4
2.2 Sociala rörelser.....	14
2.3 Från myller till social rörelse	18
3 Empiri – Planka.nu	21
3.1 Metod.....	21
3.2 Bakgrund.....	23
3.3 Resultat	25
3.4 Analys	30
4 Slutsatser	32
5 Referenser	35

*It's who dares wins in the city
Sit pretty
Locked On, not Tripoli
Get dressed for the party
As I spit simile after simile*

*Got the latest Nikes on my feet
The streets merely reflect this bass line and beat
Lock on to 102.6: the streets,
Kronenburg, double doves and herbs
Actions speak louder than words
Get fucked up, sat on the curb
Street geezers
Accept me as your own
Let me make myself at home
I just ain't a clone
Still got the Monster Boy ring tone though
Raised as a northern star
With a London underground travel card*

— THE STREETS

I Inledning

TVÅ AV GÄSTERNA I SVT-PROGRAMMET *Debatt* den 24 februari 2004 var Zaida Catalán och Göran Johansson. Deras debattämne var kollektivtrafiken. Grön ungdoms språkrör Catalán argumenterade inte bara för helt skattefinansierad kollektivtrafik, utan också för att fuskåkande kan vara berättigat:

- I miljöpartiet så har vi en vision om nolltaxa, och den visionen utgår ifrån att vi tror på en grundtrygghet för alla människor. Inte bara tak över huvudet och mat för dan, utan även att vi ska kunna ta oss fram, oavsett om man är fattig eller om man är rik. [...]
- [Plankningen] handlar om människor som inte har pengar, det handlar om människor som måste ta sig till skolan, som måste ta sig till sina jobb. De gångerna jag har plankat, det var för att jag inte hade pengar. Jag måste lägga dem på mat, och jag måste lägga dem på hyran, för jag lever på CSN.

Göran Johansson, mångårigt socialdemokratiskt kommunalråd i Göteborg, var av en annan uppfattning:

- En gammal person måste känna trygghet inför ålderdomen, det kostar pengar. Ska en ungdom klara sig i livet måste den ha en bra skola, det kostar pengar. Och vi har en viss summa pengar, och vi tar ut väldigt mycket av svenska medborgare i skatt, och då har vi bedömt att åka gratis i kollektivtrafiken har vi inte råd med. De pengarna finns inte, därför att vi måste göra prioriteringar mellan de olika trygghetsgrupperna.
- [Plankningen] kallar jag för stöld av göteborgarnas skattepengar. Göteborgarna betalar när dom åker spårvagn, och de betalar skatt, och de betalar för sina kuponger eller månadskort. [...] Jag kan inte acceptera att det finns en organisation i Göteborg som uppmanar folk att åka gratis. Och får de böter, så står organisationen för böterna. Det är rent kriminell verksamhet påstår jag.

Organisationen de talar om är *Nätverket Planka.nu*, som nu finns i både Stockholm, Göteborg och Helsingfors. Grundidén är att man som deltagare betalar in en summa pengar (i regel 100 kronor per månad) till ett slags försäkringssystem, ”p-kassan”, och om man sedan får böter för att man plankar så betalar organisationen dessa. Båda debattörerna menade att detta är någon form av brott – skillnaden var att Zaida Catalán ansåg det vara berättigat.

PLANKA.NU PÅBÖRjade sin verksamhet 2001 som en del av Syndikalistiska ungdomsförbundet, och presenterar sig som ”ett samarbete mellan vanliga människor i samma situation” som ”vill ha en gratis kollektivtrafik, som ägs av alla tillsammans och förvaltas av de som arbetar där” (*Planka.nu*: ”Förstasida”, ”P-kassans åsikter”). P-kassan är ett sätt att tvinga SL (landstinget) att införa nolltaxa: om tillräckligt många plankar, faller avgiftssystemet samman.

Planka.nu är alltså en grupp människor som utifrån en gemensam övertygelse samarbetar och verkar utanför det parlamentariska politiska systemet för att uppnå ett politiskt mål. Detta skulle kunna ses som ett uttryck för en *social rörelse*, vilket av Mario Diani har fått följande koncisa definition:

A social movement is a network of informal interactions between a plurality of individuals, groups and/or organizations, engaged in a political or cultural conflict, on the basis of a shared collective identity. (Diani 1992, s. 13)

Samtida exempel på detta är miljörelser, djurrättsaktivister, globaliseringsmotståndare med mera, men i ett längre perspektiv så faller även fackföreningar, kvinnorörelsen, revolutionära politiska grupper med mera in under detta (se t.ex. McAdam et al. [red] 1996, Eyerman & Jamison 1991). Att agera utanför det parlamentariska systemet är en form av politikutövande som ökar i dagens samhälle, samtidigt som det traditionella partipolitiska engagemanget minskar (Ahrne et al. 2003). Göran Johanssons invändningar mot nolltaxan – ”vi har en viss summa pengar”, ”vi måste göra prioriteringar” – är delvis ett smidigt sätt att avfärda en idé man anser vara politiskt omöjlig, men det kanske också kan ses som ett tecken på att kommunpolitikern Johansson fått ett minskat manöverutrymme – vilket kan vara en orsak till det minskade intresset.

LIKSOM HOS MÅNGA ANDRA SOCIALA RÖRELSER handlar den verksamhet som Planka.nu bedriver i hög grad om motstånd mot makten, något som är en väsentlig del av Michael Hardt och Antonio Negris aktuella sociala teori *Imperiet*. Motståndet mot (den förtryckande) makten bygger på den enligt författarna naturliga *viljan att vara emot*:

In general, the will to be against does not seem to require much explanation. Disobedience to authority is one of the most natural and healthy acts. To us it seems completely obvious that those who are exploited will resist and – given the necessary conditions – rebel. (Hardt & Negri 2001, s. 210)

Det man ska göra uppror mot kallar Hardt och Negri för ”Imperiet”: Imperiet är den allomfattande, decentraliserade och deterritorialiserade makthavare som reglerar det globala kapitalets flöden, och som därmed styr världen:

Along with the global market and global circuits of production has emerged a global order, a new logic and a new structure of rule – in short, a new form of sovereignty. *Empire is the political subject that effectively regulates these global exchanges, the sovereign power that governs the world.* (Hardt & Negri 2001, s. xi; min kursivering)

Imperiet möjliggör också en ny form av *motstånd*. De som ska göra motstånd – och så småningom revolution – mot Imperiets makt kallar de för ”the multitude”, postmodernitetens version av Marx’ proletariat. ”The multitude” består potentiellt av alla förtryckta människor, det är ”en mångfald som agerar samfällt”, som ska utnyttja de möjligheter som Imperiets nya maktutövning skapar (Hardt & Negri 2003, s. 335, 15).

Jämfört med tidigare rörelser som försökt påverka Stockholms politiker – exempelvis i samband med ”almstriden” i början av 70-talet eller 90-talets Dennispaket (Stahre 2004) – så utspelas Planka.nu:s motstånd inte genom demonstrationer, upprop och manifestationer, utan i stället en så vardaglig arena som i tunnelbanan. I någon mening genomförs motståndet alltså *inom* det befintliga systemet, och även här kan man dra paralleller till Hardt och Negri – även om de inte är lika tydliga vad gäller detta som när de talar om motståndets naturlighet. *Imperiets* analyser befinner sig nämligen ofta på ett mycket abstrakt plan – resonemanget ”är tänkt att vara lika mycket filosofiskt som historiskt, kulturellt som ekonomiskt, politiskt som antropologiskt” (Hardt & Negri 2003, s. 15).

HARDT OCH NEGRIS BOK HAR UNDER DE SENASTE ÅREN FUNGERAT SOM INSPIRATIONSKÄLLA FÖR AKTIVISTER VÄRLDEN ÖVER (Sörbom 2003). Inom den akademiska världen har *Imperiet* kanske främst satts i samband med politikens globalisering och världsordningen, och analyser av begreppet har snarare hamnat inom idéhistoria och politisk filosofi än inom sociologi. Men genom att kombinera Imperiet med teorier om sociala rörelser, tror jag att det finns möjligheter att studera de sociologiska implikationerna hos Hardt och Negris teori, varmed den har potential att bli mer användbar som analysverktyg på en lägre abstraktionsnivå. Och detta nya perspektiv skulle kunna användas för att sätta in Planka.nu i ett större sammanhang: kan man se det organiserade plankandet som ett sätt för vad Hardt och Negri kallar "the multitude" att få Imperiet på fall, genom att tvinga SL att införa en gratis kollektivtrafik, genom att angripa dem där det känns – på det ekonomiska planet?

Syfte

Syftet med denna uppsats är tudelat. Det primära är att med utgångspunkt i McAdams, McCarthys och Zalds (red., 1996) breda perspektiv på sociala rörelser försöka få bättre förståelse för Hardt och Negris (2001) beskrivningar av mängdens kamp mot Imperiet; det är också detta som utgör huvuddelen av uppsatsen. Detta görs genom att analysera Hardt och Negris begrepp "Imperiet", i dess uppkomst, innebörd och funktion, samt vilka konsekvenser Imperiet får för möjligheterna till motstånd; följt av en överblick av ett antal teoretiska perspektiv på sociala rörelser, disponerat efter McAdam et al. men kompletterat av några ytterligare teorier. Vad jag vill göra är alltså att med hjälp av dessa perspektiv föra ner *Imperiet* från den politiska filosofins plan till sociologins; att, så att säga, "sociologisera" Hardt och Negri.

Vad är då skillnaden mellan filosofi och sociologi? Bertrand Russell (1946, s. 10f) menar att man kan se filosofin som något som ligger i det "ingenmansland" som finns mellan teologin (där man återfinner "dogmerna") och vetenskap (där man hittar "den definitiva kunskapen"). Å ena sidan innebär det, på sätt och vis, att filosofin kan användas för att på ett rationellt sätt studera de "dogmer" som kommer ur teologin och som inte kan bevisas vetenskapligt; frågor rörande universums eller livets mening, gott och ont, etc.: "To such questions no answer can be found in the laboratory". Å andra sidan kan filosofin användas för att med hjälp av "dogmerna" försöka förstå vetenskapens betydelse och begränsningar. Om sociologin är vetenskap, blir filosofin så att säga *metasociologi*. Jag kommer nedan att hävda att *Imperiet* har vissa drag som ligger utanför vetenskapens förklaringsområde, drag som således hamnar inom filosofin snarare än sociologin. Dessa drag får dock konsekvenser i "det sociala", det vill säga konsekvenser som kan och bör studeras sociologiskt. Vad jag menar med att jag vill sociologisera Hardt och Negri är alltså att jag vill studera *vilka konsekvenser deras filosofi, om den stämmer, skulle få i det sociala* – och närmare bestämt, för sociala rörelser.

Det sekundära syftet är att applicera denna "sociologiserade" perspektiv på Planka.nu, genom att undersöka om Planka.nu kan ses som en del av en social rörelse, som en "social rörelse-organisation", och undersöka hur denna sociala rörelse passar in i "the multitude's" kamp mot "Imperiet". De frågeställningar som används här kommer att utvecklas i samband med teorigenomgången.

Metod

Den teoretiska delen bygger på en litteraturstudie dels kring Imperiet, dels kring sociala rörelser. Som källor för att kartlägga Planka.nu används tidigare forskning, intervjuer med organisatörerna, material från organisationen och nyhetsartiklar från dagstidningar. Inter-

vjuerna bestod av en enskild intervju och en intervju i grupp, genomförda under våren och sommaren 2004. En mer utförlig redogörelse för metoden följer i anknytning till empirin nedan.

2 Teori – Sociala rörelser i Imperiet

Det teoretiska perspektiv jag ska använda är en kombination av Hardt och Negris sociala teori om Imperiet och ett brett perspektiv på sociala rörelser. Sociologiskt sett tangerar dessa teorier flera fält – sociala teorier, politisk sociologi, organisationssociologi med mera.

2.1 Imperiet och myllret

Litteraturvetaren Michael Hardts och vänsterideologen och statsvetaren Antonio Negris *Imperiet* (Hardt & Negri 2001, 2003¹) är en av de senaste årens mest uppmärksammade sociala teorier. Deras begrepp ”Imperiet”² handlar i hög grad om *makt*: de erbjuder en förklaring, på en mycket hög abstraktionsnivå, av var suveräniteten finns och hur maktutövandet sker i det postmoderna samhället, och av vilka möjligheter för motstånd och frigörelse denna nya suveränitetsform skapar. I detta avsnitt presenteras de mest relevanta dragen i Imperiets framväxt och väsen, följt av en diskussion.

Modernitet, kris och kapitalism

Hardt och Negri identifierar tre steg på vägen mot Imperiet. Det första togs i idéernas värld, då synen på makten gick från transcendens till immanens (med början på 1200-talet). När dessa idéer sedan omsattes i handling, fick det som resultat det andra steget, med förödande krig mellan de ”immanenta” (progressiva) och de ”transcendentia” (konservativa) krafterna; dessa krig följdes av en utmattningsfred (på 1600-talet) (*Imperiet*, s. 72ff). Den grundläggande konflikten mellan de vitt skilda världsuppfattningarna levde dock kvar, och blev till en bestående *kris*:

Modernity itself is defined by crisis, a crisis that is born of the uninterrupted conflict between the immanent, constructive, creative forces and the transcendent power aimed at restoring order. This conflict is the key to the concept of modernity, but it was effectively dominated and held in check. (Empire, s. 76)

Det vill säga, även efter att renässansens revolutionärer (”de immanenta, konstruktiva, kreativa krafterna”) misslyckats i sin väpnade kamp mot den förtryckande gamla ordningen (”den transcendentia makten”) bestod konflikten dem emellan; hela samhället kom att organiseras kring denna konflikt, menar Hardt och Negri. Konflikten hölls dock i schack genom det tredje steget, konstruerandet av nationalstaterna (från 1600-talet till 1800-talet), som kombinerade de progressiva krafternas krav på deltagande – alla är en del av folket – med de konservativas krav på transcendens – det finns något som är *överordnat* folket, nämligen na-

¹ Den svenska översättningen är från 2003. I denna uppsats används denna för kortare citat och för vissa begrepp, och den amerikanska originaltexten i längre citat. Vid hänvisningar i detta avsnitt används av utrymmesskäl *Imperiet* och *Empire* för den svenska respektive den amerikanska versionen.

² När *Imperiet* här skrivs kursiverat syftas på boken, medan Imperiet med rak stil syftar på själva begreppet. Vidare skrivs här Imperiet med versal begynnelsebokstav, till skillnad mot i översättningen. Orsaken är att Imperiet för Hardt och Negri i så hög grad är ett *agerande subjekt* att jag anser det vara jämförbart med exempelvis en nationalstat.

tionen. Den enskilda individens ideologiska grund för detta var nationalismen. (*Imperiet*, s. 72ff, 91ff)

”Den europeiska moderniteten är oskiljbar från kapitalismen” framhäver Hardt och Negri, och de anger också Marx’ *Kapitalet* som en sina förlagor (*Imperiet*, s. 84, 345); *Imperiet* har kallats ett ”postmodernt kommunistiskt manifest”, en ”postkommunistisk revolutionsteori” med mera (t.ex. Rustin 2002, O’Neill 2002). Liksom Marx har Hardt och Negri en dialektisk historiesyn, vilket delvis framgår ovan, där de konservativa (”transcendenta”) krafterna står mot de progressiva (”immanenta”). Ur denna konflikt uppstod nationalstaten, och den underliggande faktorn i denna process var förändringen av produktionsvillkoren, eller mer specifikt, övergången från ett samhälle med ett feodalt system till ett begynnande kapitalistiskt samhälle, där producenterna inte längre äger produktionsmedlen. I och med denna ”proletariseringsprocess” skapades kapitalister och proletärer (*Imperiet*, s. 219).

Författarna är inte särskilt explicita när de beskriver kapitalets roll i denna process – de utgår från Marx och verkar närmast anse att det är en självklarhet. Men i korthet tror jag att Hardt och Negri menar att dessa nya produktionsförhållanden (eller aktörerna i dem) helt enkelt krävde, så att säga, gemensamma ”spelregler”. Det fungerade inte ihop med det gamla, feodala systemet och dess personberoende, instabila makt, utan krävde en ny ”juridisk-ekonomisk struktur”, i vilken företagen kunde interagera sinsemellan utifrån givna regler, och där arbetskraften kunde vara (någorlunda) rörlig – och nationalstaten var svaret på dessa krav.

Hardt och Negri anknyter också till kapitalets *expansiva tendens*, som de, utifrån Marx, menar med nödvändighet leder till imperialism. Centralt är att ”kapitalet ständigt verkar genom att omgestalta gränserna mellan insida och utsida”, vilket är en följd av att kapitalisterna ständigt måste hitta en användning för det *mervärde* som produktionen oundvikligen skapar. ”Kapitalet självt kräver att kapitalisterna avhåller sig från nöjen och i så hög grad som möjligt avhåller sig från att ’förslösa’ mervärdet genom sin egen konsumtion”, och denna ständiga återinvestering leder i sin tur till att ”[d]en enda hållbara lösningen för kapitalet är att se bortom sig självt och upptäcka icke-kapitalistiska marknader där varorna kan säljas och deras värde realiseras” (*Imperiet*, s. 191f).

Med början under andra halvan av 1900-talet påbörjades ett nytt stadium i kapitalets expansion, då det fanns allt färre marknader att expandera till, och kapitalet i stället rör sig in i människans livsvärld och blir en allt större del av hennes liv. Samtidigt har de mäktigaste företagen har blivit transnationella, och har i och med produktionens och teknikens utveckling fått en allt större rörelsefrihet: de ”tenderar att förvandla nationalstaterna till instrument som registrerar de flöden av handelsvaror, pengar och befolkningar som de sätter i rörelse”. I samband med detta utvecklades därför efter andra världskriget en mängd globala organ för att kunna reglera kapitalets flöden – nationalstatens ”juridisk-ekonomiska struktur” hade blivit allt mindre effektiv (ibid., s. 41ff)..

Imperiets maktpyramid

I dagens gränslösa, postmoderna värld, efter både det koloniala och det kommunistiska systemets sönderfall, rör sig ”[p]roduktionens och utbytets primära faktorer – pengar, teknologi, människor och varor – [...] allt lättare över nationsgränserna” (*Imperiet*, s. 11). Ekonomin och kulturen blir allt mer globaliserade, medan den fysiska platsen blir allt mindre viktig; nationalstatens juridisk-ekonomiska struktur förlorar sin betydelse och nationalstatens suveränitet blir successivt överspelad. Men det innebär på intet sätt att det inte längre *finns*

en suveränitet, den har bara rört sig till en annan struktur, en global, politisk-ekonomisk aktör – till Imperiet:

Along with the global market and global circuits of production has emerged a global order, a new logic and a new structure of rule – in short, a new form of sovereignty. *Empire is the political subject that effectively regulates these global exchanges, the sovereign power that governs the world.* (*Empire*, s. xi; min kursivering)

När nationalstaternas roll är passerad tar alltså Imperiet över som makthavare, och denna övergång sker ”framför våra ögon” (*Imperiet*, s. 11); det är visserligen oklart hur långt övergången har kommit (jfr. Reyna 2002), men Imperiet är på väg. Imperiet är nätverksformat och består av ”en omfattande uppsättning organ (nationalstater, sammanslutningar av nationalstater och internationella organisationer av alla de slag); de är uppdelade efter funktion och innehåll (till exempel politiska, monetära, hälso- och undervisningsrelaterade organ)”. Dess grundläggande princip [...] är att makten saknar en verklig och lokalisierbar terräng eller ett reellt centrum. Imperiets makt fördelas genom nätverk, genom rörliga och sammansatta kontrollmekanismer” – makten ”är både överallt och ingenstans” (*Imperiet*, s. 11, 165).

Vid närmare beskådning, skriver Hardt och Negri, framstår Imperiet som ”en pyramidformad struktur, uppbyggd av tre skikt, i sin tur uppdelade i flera nivåer som blir allt bredare ju närmare de kommer pyramidens bas”. I det översta skiktet finns i toppen USA: den enda återstående supermakten ”som utövar hegemoni över den globala våldsanvändningen”. USA har visserligen en särställning, men det handlar inte längre om en artskillnad gentemot andra stater, endast om en gradskillnad. På nivån under USA finns den grupp nationalstater som ”kontrollera[r] de huvudsakliga monetära styrmedlen” och via en rad organ *reglerar* det globala kapitalflödet, direkt eller indirekt, genom handelsavtal, tullar, räntor och växelkurser. Detta inte bara styr produktionen, utan reglerar också in i minsta detalj människors liv. Längst ner i pyramidens översta skikt, slutligen, finns en uppsättning organ ”som sprider ut [...] makten på global nivå” (*ibid.* s. 261f, 321); min tolkning är att dessa kan ses som megafoner för den militära och ekonomiska makten.

Pyramidens mellanskikt ”struktureras i första hand av de nätverk [av flöden] som de transnationella kapitalistiska bolagen har spridit ut över världsmarknaden”. Imperiet är i hög grad beroende av den infrastruktur dessa företag står för, och infrastrukturen är i sin tur beroende av den nya informations- och kommunikationstekniken. I detta andra skikt finns också vissa nationalstater, representerade av ”lokala, territorialiserade organisationer”, vars främsta funktion är att agera förmedlare och förhandlare: dessa nationalstater blir mer och mer verktyg åt företag och överstatliga organ. I detta skikt ”distribueras [makten] över världen” (*ibid.*, s. 41, 252f, 262).

I det lägsta skiktet finns de mindre mäktiga nationalstaterna, som åtminstone delvis för folkens talan i Imperiet. Här finns också en mängd relativt oberoende organisationer, som på ett tydligare sätt ”representera[r] det globala folket”. Dessa organisationer brukar kallas ”det globala civilsamhället”, och här återfinns religiösa grupper, medier (som numera visserligen ”inte är särskilt oberoende”) och inte minst de lokalt, nationellt eller övernationellt verkande NGO:erna. Dessa är i bästa fall oberoende aktörer, men de NGO:er som ägnar sig åt humanitärt arbete och skydd av mänskliga rättigheter kan också fungera som Imperiets ”förtrupper”, genom att de genom sin ”moraliska intervention” banar väg för en ”militär intervention”. (*ibid.*, s. 263f).³

³ Detta kan jämföras med hur Mary Kaldor (2004) kallar de internationella NGO:erna för ”tämjda” sociala rörelser.

Denna suveränitetspyramid gör Imperiet till ”en *decentraliserad* och *deterritorialiserad* maktapparat som [i och med kapitalismens spridning] undan för undan införlivar hela den globala sfären inom sina öppna, expanderande gränser”. Imperiets suveränitet är ”rhizomatisk”, det vill säga den är som ett ”rotsystem” som i nätverkets form sprider sig under ytan. Hardt och Negri liknar det vid internet, konstruerat för att överleva ett krig: varje enskild del är utbytbar, oavsett om en del försvinner består helheten (ibid., s. 12, 289). Trots att Imperiet inte syns, är allt beroende av det, i och med att det distribuerar näringen.

Det biopolitiska samhället

Den nya form av makt som Imperiet utgör leder också till att *maktutövandet* blir annorlunda än tidigare. Hardt och Negri bygger på Michel Foucault när de ser Imperiet som förlängningen av övergången från det *disciplinära* samhället till *kontrollsamhället*; det senare ska uppfattas

as that society [...] in which mechanisms of command become ever more ”democratic”, ever more immanent to the social field, distributed throughout the brains and bodies of the citizens. The behaviors of social inclusion and exclusion proper to rule are thus increasingly interiorized within the subjects themselves. [...] The society of control might thus be characterized by an intensification and generalization of the normalizing apparatuses of disciplinarity that internally animate our common and daily practices [...]. (*Empire*, s. 23)

Det vill säga, medan makten tidigare utövades på varje individ utifrån, utövas den i kontrollsamhället *inifrån* varje individ; maktutövandet har blivit internaliserat, individerna själva är, så att säga, maktens verktyg. I linje med Foucault kallar menar Hardt och Negri att maktutövandet i kontrollsamhället är *biopolitiskt*: genom kontrollsamhällets socialisationsprocesser blir alla uppfostrade till maktutövare och maktutövandet blivit internaliserat hos varje individ – det handlar om en *biomakt*. Eftersom makten i Imperiet är så tätt sammanflätad med kapitalet, innebär detta att produktionen blivit en ”biopolitisk produktion”: människorna har också blivit *kapitalets* verktyg, och på så sätt har alla på sätt och vis blivit proletärer (*Imperiet*, s. 34ff; se vidare nedan).

Men Hardt och Negri kritiserar Foucault för hans enligt dem närmast strukturfunktionalistiska synsätt, och för att undkomma denna statiska syn vänder de sig i stället till filosoferna Gilles Deleuze och Félix Guattari – vilka skrev den andra förebilden för *Imperiet* – och deras ”rent poststrukturalistiska förståelse av biomakten” (*Imperiet*, s. 39, 335, 345). Här bygger Hardt och Negri främst på *Anti-Oidipus* (Deleuze & Guattari 1983), en uppgörelse med Freuds psykoanalys (särskilt Oidipusmyten), där de bland annat diskuterar *begäret* (se Bogue 1989, kap. 4). I kontrast med psykoanalysen vill de inte se människans begär efter något som en reaktion på en *brist* på detta något, utan som det som kommer först. Detta motsvarar skillnaden mellan deras och Foucaults syn på makten, menar Ronald Bogue (1989, s. 106): ”The major difference between Foucault and Deleuze–Guattari is that Foucault sees power as primary, whereas Deleuze and Guattari regard desire as primary and power as a reterritorialized form of desire.”⁴ Litteraturvetaren Carin Franzén (2004, s. 170) hävdar att ”[m]an kan uppfatta Deleuze och Guattaris vilja att göra upp med Oidipus som en revolt mot pessimismen i den psykoanalytiska förutsägelsen”, och fortsätter med att detta även gäller för Hardt och Negri. Min tolkning är att de senare menar att medan Foucaults resonemang leder till att biomakten kan införliva individen till den grad att begäret *släcks ut*, leder Deleuze och Guattaris syn till att begäret finns kvar *oavsett* makten. Detta innebär för

⁴ Dock så Foucault i en intervju från 1982 rakt ut att motståndet föregår makten (Foucault 2000).

Hardt och Negri att när kapitalismen tränger sig in i människans livsvärld och upplöser gränserna mellan produktion och reproduktion inte *kan* begränsa hennes ”begär till kreativitet”, utan motståndet och den naturliga ”viljan att vara emot” finns kvar (*Imperiet*, s. 182).

När det internaliserade maktutövandet kombineras med Imperiets ”rhizomatiska” suveränitet, blir konsekvensen att ”[m]otståndet inte längre är marginella, utan aktiva i centrum av ett samhälle som öppnar sig i nätverk” (ibid., s. 36). När detta i sin tur kombineras med viljan att vara emot kan man börja ana kärnan i Hardt och Negris resonemang:

What Foucault constructed implicitly (and Deleuze and Guattari made explicit) is therefore the paradox of a power that, while it unifies and envelops within itself every element of social life (thus losing its capacity effectively to mediate different social forces), at that very moment reveals a new context, a new milieu of maximum plurality and uncontainable singularization – a milieu of the event. (*Empire*, s. 25)

”Maktens paradox” innebär alltså att när makten när den utövas av varje enskild, unik individ – följderna av kapitalismens expansiva tendens – faktiskt öppnar nya möjligheter för motstånd mot makten. Det är i och med detta som ”[ö]vergången till [I]mperiet och dess globaliseringsprocesser erbjuder nya möjligheter för frigörelsens krafter”. Hardt och Negri kritiserar också sina ”vänner på vänsterkanten”, som med en ”vänsterorienterad nationalism” vill ”försvara det lokala och konstruera hinder för kapitalets allt snabbare flöden”. Det finns visserligen många negativa aspekter med Imperiet, men nationalstaten är ingenting att längta tillbaka till (*Imperiet*, s. 14, 51f, 282). Utvecklingen måste gå framåt; det globala Imperiet måste bemötas med ett lika globalt Motimperium: ”We cannot move back to any previous social form, nor move forward in isolation. Rather, we must push through Empire to come out on the other side.” (*Empire*, s. 206f)

Myllret – postmodernitetens proletariat

Den aktör som driver utvecklingen framåt kallar Hardt och Negri för *myllret* (”the multitude”). I en not i den svenska översättningen presenterar Hardt en preliminär definition: ”Å ena sidan bör ’[myllret]’ avgränsas mot folket eftersom folket är ett och ’[myllret]’ med nödvändighet förblir en pluralitet. [...] Å andra sidan bör ’[myllret]’ avgränsas från ett antal begrepp om passiva sociala grupper, som mobben, hopen och massan. [...] Kort sagt är ’[myllret]’ till skillnad från folket en mångfald och till skillnad från mobben, hopen och massan är den ett aktivt subjekt. Detta är dess grundläggande definition: ’[myllret]’ är en mångfald som agerar samfällt” (*Imperiet*, s. 14f, min kursivering).⁵ Myllret är en postmodernitetens version av Marx’ proletariat, men det är inte längre en *klass*: arbetarklassen ”representerade endast ett *delmoment* i historien om proletariatet och dess revolutioner” (ibid., s. 335).

”Folket” konstruerades som sagt tillsammans med nationalstaten: ”Whereas the multitude is an inconclusive constituent relation, the people is a constituted synthesis that is prepared for sovereignty. The people provides a single will and action that is interdependent of and often in conflict with the various wills and actions of the multitude. Every nation must make the multitude into a people” (*Empire*, s. 103). Medan nationalstaten är beroende av

⁵ Begreppet ”multitude” kommer ursprungligen från 1600-talsfilosofen Spinoza. Den svenska översättningen av *Imperiet* översätter ”multitude” med ”mängden”, men jag vill hävda att det inte är ett lyckat ordval. När man talar om ”mängd”, åsyftas ofta en uppsättning element med gemensamma egenskaper där ett element är underordnat helheten, och det används i analytiska sammanhang i relation till andra mängder. Mängdbegreppet får visserligen in den *aktivitet* som Hardt påpekar, men dess konnotationer till *kollektivitet* är inte helt lyckade.

folket, är Imperiet beroende av myllret: av att människorna är flexibla, rörliga, rotlösa, att de själva är bärare av (bio)makt. Hardt och Negri ger ett flertal konkreta exempel på hur detta faktum blir uppenbart runt om i världen: hur skulle till exempel jordbruks- och tjänssektorerna i USA fungera utan mexikaner, eller den arabiska oljan utan palestinier och pakistanier? ”Massmigrationen har blivit nödvändig för produktionen.” (*Imperiet.*, s. 331).

Myllret är alltså en förutsättning för Imperiet, men Imperiets relation till myllret är motsägelsefull. ”Imperiets kapital [patrullerar] haven och gränserna, det söndrar och segregerar inom varje lands gränser[, det] underbygger klyftorna och gränserna mellan ras, kön, språk, kulturer och så vidare inom [arbetets sfär]”, men samtidigt ”måste kapitalet vara försiktigt och inte begränsa [myllrets] produktivitet alltför mycket, eftersom även [I]mperiet är beroende av denna kraft” (*Imperiet*, s. 332f). Imperiet måste hålla myllrets produktivitet på en hanterbar nivå: inte för lågt, då kan det inte uppfylla Imperiets behov, men samtidigt inte för högt, då blir det omöjligt att hantera. Men både 1900-talets många revolutioner och utvecklingen idag visar att myllrets kreativa kraft inte *kan* begränsas; Hardt och Negri menar att Imperiets väsen faktiskt i sig en reaktion på myllret makt (ibid., s. 329). (Detta kan verka något paradoxalt med tanke på resonemanget om kapitalet ovan, och jag återkommer till detta i diskussionen nedan.)

Korruption

Hardt och Negri menar att medan moderniteten organiserades kring en central konflikt och därmed definierades av en fortlöpande kris (se s. 4), organiseras postmoderniteten ”snarare kring ett flexibelt nätverk av mikrokonflikter”; detta sker just genom suveränitetens decentralisering och deterritorialisering, på sätt och vis utövas konflikterna i och med biomakten i varje individ. ”Imperiesamhällets motsägelser är undflyende, utspridda och omöjliga att lokalisera: motsägelserna finns överallt. Det begrepp som definierar [I]mperiets suveränitet skulle alltså inte vara kris, utan snarare korruption” – en förutsättning för myllrets revolt. Författarna söker med korruptionsbegreppet ”hänvisa till en [...] övergripande process av förfall eller mutation” (ibid., s. 174) som finns överallt i Imperiet:

It is the cornerstone and keystone of domination. It resides in different forms in the supreme government of Empire and its vassal administrations, the most refined and the most rotten police forces, the lobbies of the ruling classes, the mafias of rising social groups, the churches and sects, the perpetrators and persecutors of scandal, the great financial conglomerates, and everyday economic transactions. (*Empire*, s. 389)

När författarna talar om Imperiet som ”korrupt”, vill de inte ”utfärda någon moralisk anklagelse”. [...] En sådan moralism är fullständigt malplacerad här”, och de fortsätter: ”Att hävda att den imperiella suveräniteten kännetecknas av korruption betyder å ena sidan att [I]mperiet är orent eller en hybrid⁶, och å andra sidan att det *imperiella [sic] styret verkar genom att brytas ned* (här är den latinska etymologin precis: *cum-rumpere*, att brytas ned)”. Korruptionen är nödvändig i Imperiet, dess ”ekonomi fungerar till exempel just genom korruption, och den kan inte fungera annorlunda” (*Imperiet*, s. 174f, min kursivering).

Korruptionen kan komma i flera former. Den kan ”vara ett individuellt val som står i motsats till och gör våld på den grundläggande gemenskap och produktivitet som bestäms av den biopolitiska produktionen”. Ett annat exempel är när vad som ursprungligen var offentligt privatiseras och erövrar av kapitalet. Slutligen ”framträder [korruptionen] i ideolo-

⁶ Imperiets ”hybriditet” hänger ihop med att det är sammansatt av ett flertal motsägelsefulla tendenser; det finns dock inte plats i denna uppsats att gå in närmare på dessa.

gins funktionssätt, eller snarare perverteringen av den språkliga kommunikationens betydelse. Här vidrör korruptionen den biopolitiska sfären, attackerar dess produktiva noder och hindrar dess alstrande förlopp”. ”Korruptionen är det som skiljer en kropp och ett medvetande från vad de kan göra”, menar författarna, och det är kontentan i den imperiella suveränitetens paradox: det är genom korruptionen som Imperiet begränsar myllrets kreativa kraft, och att korruptionen är bestående är ett bevis på att denna kraft *inte kan* begränsas. Korruptionen är ”ett herravälde som direkt inriktar sig mot förstörelsen av [myllrets] singularitet, genom sitt tvingande enhetliggörande och/eller sitt grymma splittrande. Det är anledningen till att [I]mperiet med nödvändighet faller i samma ögonblick som det reser sig” (ibid., s. 325ff).

Imperiets korruption står mot myllrets *alstring*. ”Imperiet inbillar sig vara denna världens härskare, eftersom det kan förstöra den. Vilken fruktansvärd illusion! I själva verket är vi [dvs. myllret] världens härskare, eftersom vårt begär och arbete ständigt återskapar den” (ibid., s. 324). Detta ständiga återskapande är vad som utgör alstrandet. Konflikten mellan korruption och alstrande är både det som en gång skapade Imperiet och det som till slut kommer att leda till dess undergång. Medan Marx talade om att kapitalismen leder till alienation, menar Hardt och Negri att när kapitalismen i det biopolitiska samhället tvingar sig på individen via korruptionen, så kommer myllret via sitt ”begär och arbete” slutligen att återta makten.

Myllrets motstånd

Det är myllret som ska bygga upp det globala Motimperium (”counter-Empire”) som Hardt och Negri hoppas och tror ska innebära Imperiets fall. Motståndet mot Imperiet kan se ut på många olika sätt, och författarna anger så vitt skilda händelser som ”Himmelska fridens torg 1989, intifadan mot staten Israel, majrevolten i Los Angeles 1992, upproret i Chiapas som började 1994, de strejker som lamslog Frankrike i december 1995 och de som drabbade Sydkorea 1996”. Trots att dessa konflikter är lokala, har de sin grund på en global nivå, i problem som är orsakade av Imperiet, och de vill alla just tränga igenom Imperiet och röra sig framåt i utvecklingen (*Imperiet*, s. 59ff).⁷

En genomgående jämförelse författarna gör är mellan Imperiet och det gamla, romerska riket, vars nedgång och fall de (utifrån ett flertal klassiska historiker) menar orsakades just av dess korruption. Boken mynnar också ut i en jämförelse mellan det projekt som myllret har framför sig och dess projekt med den inflytelserike fornkyrkoteologen Augustinus’ ”Gudsstaden”, som han ställde upp som ideal för motståndet mot det romerska riket:

No limited community could succeed and provide an alternative to imperial rule; only a universal, catholic community bringing together all populations and all languages in a common journey could accomplish this. The divine city is a universal city of aliens, coming together, cooperating, communicating. (*Empire*, s. 207)

Liksom hos Augustinus, innebär Hardt och Negris vision en plats där främlingar kan mötas, samarbeta och kommunicera, oavsett deras skillnader. Trots att författarna senare erkänt att de är obekväma med de konnotationer detta ger (Brown & Szeman 2002, s. 184), har flera påpekat att det inte bara handlar om en liknelse: myllret har för Hardt och Negri närmast andliga kvaliteter (om än i en postmodern språkdräkt; jfr. O’Neill 2002). Uppbyggnaden av denna ”nya stad” kräver dock att myllrets handlande blir *politiskt* och att myllret riktar in sig mot Imperiets repression och splittring. Detta sker främst

⁷ Utifrån detta tillbakavisar Hardt och Negri fundamentalism av olika slag (*Imperiet*, s. 132).

when [the multitude] begins to confront directly and with an adequate consciousness the central repressive operations of Empire. It is a matter of recognizing and engaging the imperial initiatives and not allowing them continually to reestablish order; it is a matter of crossing and breaking down the limits and segmentations that are imposed on the new collective labor power; it is a matter of gathering together these experiences of resistance and wielding them in concert against the nerve centers of imperial command. (*Empire*, s. 399)

Myllret måste alltså identifiera Imperiets ”nervcentra” och rikta sitt motstånd ditåt. Hardt och Negri presenterar ett politiskt program för hur detta ska möjliggöras. För det första vill de skapa ett *globalt medborgarskap*, vilket ger myllret möjlighet att själv styra sina rörelser över världen. För det andra vill de införa en *samhällslön*, eftersom det i och med biomaktens intåg inte längre finns någon individ som inte bidrar till samhället (eller till kapitalet) – och detta måste ges politiskt uttryck i att alla garanteras en inkomst (*Imperiet*, s. 334f).

Det tredje, slutliga kravet är *rätten till återtagande*, och denna bygger på fem aspekter av myllrets ”telos” (vilket jag återkommer till). För det första måste myllret återta kommunikationen och kommunikationsnätverken, som nu i stort sett kontrolleras av Imperiet. För det andra ska ”maskinsystemet” återtas, vilket är själva infrastrukturen för kommunikation och produktion. För det tredje ska detta maskinsystem användas för att skapa en mötesplats där myllret ska kunna skriva och skapa sin egen historia, vilket ”i denna bemärkelse [är] att skapa [myllrets] liv”. För det fjärde ska det biopolitiska rummet återtas, där ”det politiska, det sociala, det ekonomiska och det livskraftiga [uppehåller] sig på en och samma plats” (ibid., s. 338). Den femte aspekten innebär slutpunkten: att allt detta leder till myllrets frigörelse.

Hardt och Negri talar om myllrets ”telos”, det vill säga dess mål eller syfte. Hela deras analys av myllret är just *teleologisk*, det vill säga den baserar sig på dess *mål*, nämligen frigörelse från förtrycket (vilket de hämtade från Deleuze och Guattari). Dock påpekar de att detta mål inte är givet på förhand, ”utan skapas av processens gång”. Det är myllret som skapar detta mål i sitt agerande, och därmed myllret som bestämmer vart historien är på väg: ”Detta telos framträder först efteråt, som ett resultat av handlingarna i historiens lopp” (ibid., s. 382). Min tolkning av Hardt och Negri är att de med *Imperiet* vill identifiera och formulera detta mål, och därigenom hjälpa till att genomföra det; särskilt märks detta i den tredje, fjärde och femte aspekten av myllrets telos.

Aktivisterna

Det ord som Hardt och Negri ”vill använda för att hänvisa till [myllrets] politiska autonomi och produktiva aktivitet är den latinska termen *posse* – makt som verb, som aktivitet. [...] *Posse* hänvisar till [myllrets] makt och dess telos, ett förkroppsligande av kunskapens och varats makt, alltid mottagligt för det möjliga”. I kapitalismens första fas uttrycktes detta av de ”professionella arbetarna” genom ett projekt för att återta makten: ”[e]n republik bestående av arbetarråd var dess paroll; en sovjet av producenter dess telos; och autonomi i moderniseringsens artikulering dess program”. I den andra fasen formerade ”massarbetaren” i stället alternativ till det kapitalistiska systemets makt, vilket resulterade ”[o]rganisationen av storskaliga fackföreningar, skapandet av välfärdsstaten och den socialdemokratiska reformismen”. Och i dagens tredje fas ”uppenbarar sig den *samhällelige arbetarens* gestalt [...] [där] den immateriella arbetskraftens olika trådar [vävs] samman” (ibid., s. 339ff), och vars program består i ett ”konstituerande projekt”, som möjliggörs av och består i det globala medborgarskapet, samhällslönen och återtagandet:

This is the organization of the social worker [dvs. den samhällelige arbetaren] and immaterial labor, an organization of productive and political power as a biopolitical unity managed by the

multitude, organized by the multitude, directed by the multitude – absolute democracy in action. (*Empire*, s. 410)

Vad Hardt och Negri slutligen kommer fram till är den individ i myllret som ska genomföra denna revolution, som ska bygga upp denna ”absoluta demokrati”, denna ”nya stad”: aktivisten (”the militant”). Aktivisten drivs av en intern motivation, av glädje, kärlek och det begär som Deleuze och Guattari talar om; Hardt och Negri distanserar sig från ”den tredje internationalens dystre, asketiske aktör, vars själ helt och hållet genomsyrades av det sovjetiska statsförnuftet” (*Imperiet*, s. 342):

We are referring, on the contrary, to something more like the communist and liberatory combatants of the twentieth-century revolutions, the intellectuals who were persecuted and exiled in the course of anti-fascist struggles, the republicans of the Spanish civil war and the European resistance movements, and the freedom fighters of all the anticolonial and anti-imperialist wars. (*Empire*, s. 411f)

Aktivisten är i det biopolitiska, postmoderna samhället *representerar* inte längre ”de exploaterades grundläggande mänskliga behov”; aktivismen måste istället ”återupptäcka det som alltid varit dess rätta form”, en ”konstituerande”, skapande aktivitet, som ständigt (åter)skapar världen (*Imperiet*, s. 343). Detta är kärnan i postmodernitetens aktivism, som ”förvandlar motståndet till motmakt och upproriskheten till kärlek”, och där aktivisten ”mot maktens elände ställer varats glädje” (ibid., s. 344) – det vill säga, mot Imperiets korruption ställer myllrets alstring. ”Detta är det obetvingliga ljuset och glädjen i att vara kommunist” (ibid., s. 344), avslutar Hardt och Negri. I *Imperiet* går de inte längre: de beskriver inte på hur kampen kommer att se ut eller vad som kommer efter Imperiet, det presenterar de i stället i uppföljaren *Multitude*, vilket jag återkommer till nedan.

Sammanfattande diskussion

Att *Imperiet* blivit så uppmärksammat är som sagt överraskande (och för Stephen Reyna [2002] närmast skrämmande) med tanke på att det är en så pass komplex och svårtillgänglig bok. Men jag tror, delvis i linje med exempelvis George Steinmetz (2003) att det finns två förklaringar. För det första är *Imperiet* ett manifest som erbjuder en lösning i den jakt på en *global politisk arena* som många samhällsteoretiker – exempelvis Bauman (2004b), Beck (1995) och Bourdieu (1999) – efterlyst. Hardt och Negri beskriver inte bara postmodernitetens och globaliseringens problem, de föreslår en *lösning* på problemet, de visar vägen ut. På så sätt är kontrasterar de mot Naomi Kleins *No Logo*, som bara fokuserade på de *negativa* sidorna av globaliseringen – i och med sin teoretiska underbyggnad och abstrakta analys ser Hardt och Negri globaliseringen som något möjliggörande (se t.ex. Steinmetz 2002).

För det andra presenterar Hardt och Negri – i stället för att som många andra postmoderniseringsteoretiker konstatera att de stora berättelsernas tid är över (Lyon 2000) – ett *nytt* metanarrativ när de visar denna väg ut. I begreppet Imperiet kopplar de samman och hittar meningen bakom många samtida till synes orelaterade och motsägelsefulla fenomen, och när de analyserar Imperiets uppgång, nedgång och fall placerar de också in dessa fenomen i en historisk kontext; de menar att samtiden har en historisk mening och syfte (telos).

Även terrorattentaten den 11 september 2001 har ansetts vara bidragande till *Imperiets* popularitet (eller i alla fall försäljningsframgången), och här kan kanske paralleller dras till det uppsving för skönlitterära konspirationsteorier som verkar ha skett, med Dan Browns *Da Vinci-koden* som typexempel. ”När boken kom ut 2003 hade det gått nästan två år sedan tvillingtornen rasade på Manhattan och upp på försäljningslistorna steg [*Da Vinci-koden*]

som inför ängsliga, arga, och förbittrade amerikaner påstod att det under förvirringen i världen fanns ett dolt mönster”, skriver Marie Peterson i *Dagens Nyheter* (04-08-29). Detta kan också relateras till *Imperiet*, såtillvida att Hardt och Negri presenterar en modell för detta mönster och för motståndet mot det (jfr. Steinmetz 2003).

Vid en jämförelse med andra aktuella sociala teoretiker, finns det vidare likheter mellan Hardt och Negris syn på Imperiets biomakt och vad såväl Beck som Anthony Giddens skriver om politikens nya roll. Att Imperiet, för att tala med Habermas, koloniserar livsvärlden kan sägas ställa nya krav på det politiska systemet, krav som Giddens (1994) anser att det politiska systemet måste bemöta med en ny form av politik, ”bortom höger och vänster”, som tar hänsyn till de val individen måste göra, till traditionernas försvagade roll och till den globaliserade ekonomin. Sett från andra hållet innebär biomakten en möjlighet för individen att ”underifrån” återkomma till politiken, vilket kan jämföras med vad Beck (1995, s. 138) kallar *subpolitik*: det nya stadiet i moderniteten innebär att det ”[å] ena sidan uppstår ett handlingsvakuum i de politiska institutionerna, å den andra en institutionslös renässans för det politiska: [i]ndividerna återkommer till samhället”.

Men innan detta nya samhälle kan uppnås måste myllret tränga igenom den imperiella suveräniteten, och även här finns likheter med Marx. Till skillnad från tidigare formuleringar av socialismen var Marx socialism, menar Zygmunt Bauman (2004a, s. 80), ”den socialism som satte som sitt mål att överskrida den kapitalistiska utvecklingen och lägga den bakom sig snarare än att hejda den; som erkände den kapitalistiska omvandlingens oåterkallelighet och accepterade dess progressiva natur; och som lovade att börja bygga ett nytt och bättre samhälle vid den punkt dit den kapitalistiska utvecklingen förde det universella mänskliga framåtskridandet”. Jag håller med om denna beskrivning, och det finns många likheter mellan Marx’ och Hardt och Negris syn på globaliseringen och Imperiets uppgång, nedgång och fall: Imperiets suveränitet är ett stadium mänskligheten måste tränga igenom, för att sedan skapa ett nytt, bättre samhälle bortom Imperiet; detta kommer att ske i en dialektisk process. Men eftersom postmoderniteten organiseras kring ett ”nätverk av mikrokonflikter”, inte kring en central konflikt, tror jag att Hardt och Negris resonemang inte leder till *en* revolution, utan snarare till ett gränslöst antal (immanenta) *mikrorevolutioner*, som tillsammans leder till Imperiets fall.

Dock vill jag inte närmast jämföra Negri och Hardt med Marx och Engels, utan i stället med en av deras andra inspirationskällor: teologen Augustinus, som under 300–400-talet ville reformera den tidiga kristna kyrkan. Med kyrkohistorikern Alf Tergels ord:

Rent principiellt tänkte sig Augustinus förhållandet mellan tro och vetande så, att filosofin ställer frågorna, tron ger svaren. Det är först i tron som människan når fram till den verkliga kunskapen om tillvarons mening och mål. För Augustinus gällde: jag tror för att förstå. Augustinus går från auktoritetsbunden tro till rationellt tänkande eller från tro till vetande. I förhållandet mellan uppenbarelse och förnuft är uppenbarelsen överordnad förnuftet. Förnuftet får sina möjligheter förverkligade först genom uppenbarelsen. (Tergel 1998, s. 133)

Min mening är att detta även gäller för Hardt och Negri: även deras ”förnuft” – deras analys av samhället – är underordnad deras ”uppenbarelse” – deras Marx-inspirerade, teleologiska historiesyn. Det är här man, i linje med Reyna (2002), kan hävda att Hardt och Negri förlorar kontakten med verkligheten: att de, för att återknyta till Russells i inledningen nämnda distinktion, lämnar vetenskapens prövbara hypoteser och går in på teologins *dogmer*, som ligger utanför vetenskapens förklaringsområde. När Hardt och Negri bygger upp sin postmoderna revolutionsteori, använder de sig av just en teleologisk förklarings- och förståelsemodell för att de vill att en förändring ska ske, de vill ha en annan (frihetligt kommunistisk)

värld. Utifrån det är det rätt självklart (eller kanske till och med rätt ointressant?) att de, enligt min mening, överskattar myllrets möjligheter till en immanent revolt och att de underskattar kapitalets repressiva makt: som Rustin (2002) säger, varför skulle kapitalet blivit svagt bara för att det blivit rörligt? varför blir kapitalet i Imperiet plötsligt överkomligt för myllrets makt när det aldrig varit det tidigare? Trots författarnas analyser av det postmoder- nitetens immanenta biomakt och myllrets okuvliga telos, kan jag inte hitta något annat svar än: för att Hardt och Negri *vill* det. På det sättet är *Imperiet* en programförklaring för morgondagens värld snarare än en analys av dagens – det gäller dock inte för *hela* analysen, bara för de mer profetiska delarna av den.

2.2 Sociala rörelser

Några av de mest inflytelserika forskarna på sociala rörelser är de amerikanska sociologerna Doug McAdam, John D. McCarthy och Meyer N. Zald. De menar att det finns tre huvudsakliga faktorer att ta hänsyn till i studiet av en social rörelse:

- (1) the structure of political opportunities and constraints confronting the movement; (2) the forms of organization (informal as well as formal), available to insurgents; and (3) the collective processes of interpretation, attribution and social construction that mediate between opportunity and action (McAdam et al. 1996, s. 2).

Dessa tre aspekter kan anses svara mot olika klassiska sociologiska fält, och jag benämner dem här *politiska möjlighetsstrukturer*, *mobileringsstrukturer* samt *kognitiva ramverk*. Det finns inte några vattentäta skott dem emellan, utan det handlar om ett fokus på olika aspekter av en social rörelse; generellt gäller, menar McAdam et al., att en rörelses framgång bygger på ett samspel av alla tre faktorerna. Här följer således en granskning av dessa tre aspekter, utifrån McAdam et al. (red., 1996) och vissa kompletterande perspektiv. Inledningsvis följer dock en kort bakgrund av forskningsfältet.

Bakgrund och terminologi

Studiet av de institutionella och strukturella faktorerna har tidigare varit mest framträdande i USA, medan den europeiska traditionen har haft fokus på de kognitiva aspekterna, men denna uppdelning har på senare år börjat suddas ut (Diani 1992, Eyerman & Jamison 1991). Delvis i och med denna uppdelning lägger olika forskare in olika betydelse i begreppet ”social rörelse”. Vissa menar att ”rörelsen” är själva *organisationen*, gruppen av personer som har möten och anordnar demonstrationer, manifestationer eller till och med revolutioner. Men andra menar, och det är i denna betydelse jag använder begreppet, att dessa element är *resultat av* en social rörelse, de är inte rörelsen *i sig*. Den sociala rörelsen är i stället ”a set of opinions and beliefs in a population which represents preferences for changing some elements of the social structure and/or reward distribution of a society”, menar McCarthy och Zald (1977, s. 1217 f); eller med en mer utvecklad definition: en social rörelse består av

a process whereby several different actors, be they individuals, informal groups and/or organisations, come to elaborate, through either joint action and/or communication, a shared definition of themselves as being part of the same side in a social conflict. By doing so, they provide meaning to otherwise unconnected protest events of symbolic antagonistic practices, and make explicit the emergence of specific conflicts and interests. (Diani 1992, s. 2f)

En social rörelse är alltså en *sambälleg dynamik*. Med McCarthy och Zalds (1977, s. 1217–1222) ofta använda terminologi, så kan denna dynamik kan ta sig uttryck i en ”social rörelse-

organisation” ("social movement organization", SMO), vilket är en "complex, or formal, organization which identifies its goals with a social movement or countermovement and attempts to implement these goals". Med "motrörelse" ("countermovement") menas "a set of opinions and beliefs in a population opposed to a social movement".⁸ En person eller organisation som tror på en rörelses mål, slutligen, kallar McCarthy och Zald för "anhängare" ("adherent").

Delvis sprunget ur den tidigare nämnda europeiska skolan är de så kallade "nya sociala rörelserna", med teoretiker som Alain Touraine, Alberto Melucci, Jürgen Habermas med flera. Denna skola menar att det finns en kvalitativ skillnad mellan de gamla rörelserna och de nya rörelser som uppkommit sedan slutet av 1950-talet, främst genom att dessa nya rörelser präglas av postmaterialistiska värderingar (Eyerman & Jamison 1991). Detta innebar bland annat frågor som miljöskydd, diskrimineringsfrågor, rätt till abort, kvinnofrågor och homosexuellas rättigheter, och de rent ekonomiska faktorerna hade kommit i bakgrunden, vilket har satts i samband med den generellt höga materiella standarden i västvärlden (Inglehart 1997).

Politiska möjlighetsstrukturer

Diskussionen om en rörelses *politiska möjligheter* ("political opportunities") har sitt ursprung i det "political process"-perspektiv som under slutet av 1970-talet "firmly established the link between institutionalized politics and social movements/revolutions" (McAdam et al. [red.] 1996, s. 2). McAdam (1996, s. 27) identifierar utifrån tidigare teorier fyra huvudsakliga dimensioner: "(1) The relative openness or closure of the political system; (2) The stability or instability of that broad set of elite alignments that typically undergird a policy; (3) The presence or absence of elite allies; (4) The state's capacity and propensity for repression". Dessa dimensioner berör såväl de formella juridisk-politiska ramarna som de mindre formella maktrelationerna och allianserna i det politiska landskapet.

Detta perspektiv har huvudsakligen använts på två sätt: till att förklara förändringar i sociala rörelser utifrån förändringar i det politiska systemet, samt till komparativa studier där man utifrån skillnader i olika länders institutionella strukturer försökt förklara skillnader i rörelsernas uppkomst och framgångar (McAdam et al. 1996; jfr. Kriesi et al. 1995). Mitt fokus i denna framställning är på dimensionerna (2), (3) och (4), i och med att en analys av de formella juridiska strukturerna hamnar på en för detta sammanhang alltför detaljerad nivå. Dimension (2) relaterar till vilka gemensamma åsikter olika politiska aktörer har: om det redan finns en samsyn bland de politiska makthavarna i ett samhälle om en viss policy, kommer ingen social rörelse att uppstå för att *driva* denna policy – det finns helt enkelt inget behov. När olika åsikter och önskemål däremot föreligger, påverkar närvaron eller frånvaron av allierade i ledande ställning (dimension 3) – inte bara ledande ställning inom politiken, även inom andra inflytelserika institutioner, exempelvis media – en rörelses möjligheter att få genomslag (McAdam et al. 1996).

Sociala rörelser har ofta staten eller statens institutioner som "motståndare". Ett perspektiv som, liksom dimension (4), explicit fokuserar på interaktionen mellan stater och sociala rörelser har fått spridning under de senaste tio åren, och representeras bland annat av Goldstone (red., 2003). Detta perspektiv framhäver att sociala rörelser inte bara "have become so routine, so institutionalized [...], that they are now part of normal politics", vilket många

⁸ Förloppet bör alltså bli: *först* uppkommer en rörelse, *sedan* uppkommer en motrörelse, så att säga som svar. Denna distinktion verkar dock vara svår att applicera i verkligheten; vad som är rörelsen och vad som är motrörelsen torde vara beroende på vilket perspektiv man har.

tidigare hävdad, utan att de också "have become part of the environment and social structures that shape and give rise to parties, courts, legislatures and elections" (ibid., s. 2). Goldstone framför också att medan i västvärldens "etablerade" demokratier sociala rörelser har setts som en *konsekvens av* ökade politiska rättigheter och allt mer öppna politiska system, så har rörelser i nyare demokratier – i Östeuropa, Mellanamerika, Sydostasien – haft stor del i *övergången till* demokrati.

De individer som är aktiva inom en social rörelse uppvisar också större grad av deltagande i det institutionella politiska systemet, påpekar Goldstone. I och med detta tangeras också ett statsvetenskapligt perspektiv, där även sociala rörelser och rörelseorganisationer blir delar av ett politiskt maktspel – det är inte bara intressant för en social rörelse-organisation att ha allierade i det formella politiska systemet, utan också för aktörer (partier, enskilda kandidater) inom systemet att kunna åberopa stöd från en rörelseorganisation. Ur ett svenskt perspektiv kan detta åtminstone delvis jämföras med vad Walter Korpi (1981) skriver om relationen mellan arbetarrörelse, politiska partier, arbetsgivare och stat.

Mobiliseringsstrukturer

Mobiliseringsstrukturer kan sägas handla om hur en social rörelse går från något latent till något manifest. Det handlar om de strukturer som möjliggör att olika former av kollektivt handlande kan komma till stånd; McCarthy menar med mobiliseringsstrukturer

those agreed upon ways of engaging in collective action which include particular "tactical repertoires", particular "social movement organizational" forms, and "modular social movement repertoires". I also mean to include the range of everyday life micromobilization structural social locations that are not aimed primarily at movement mobilization, but where mobilization may be generated: these include family units, friendship networks, voluntary associations, work units, and elements of the state structure itself. (McCarthy 1996, s. 141, min kursivering)

Efter en genomgång av den mängd av olika strukturer som finns, kommer McCarthy fram till en modell med fyra idealtyper, utifrån två dimensioner. Han kontrasterar mobiliseringsstrukturerna "primarily by their degree of organizational formalization and centralization as well as their formal dedication to social change goals"; det vill säga, huruvida det finns en eller inte finns en formell organisation, respektive huruvida aktörerna har eller inte har en önskan att förändra någon aspekt av samhället (ibid., s. 145). Inledningsvis, så finns på den informella, icke-organiserade sidan dels (1) "friendship networks", "neighborhoods", "work networks" med flera, vilka uppkommer utan något direkt syfte till social förändring; dels (2) "activist networks", "affinity groups" och "memory communities", vilka bygger på en solidaritet som så att säga kommer från en gemensam önskan att förändra något. På den formella, organiserade sidan finns dels (3) "churches", "unions" och "professional associations", som inte har som explicit syfte att förändra samhället; dels (4) "SMOs", "protest communities" och "movement schools", det vill säga formella organisationer som är skapade som delar av en social rörelse med någon form av förändring som uttalat syfte. Vilka strukturer som finns att tillgå och hur dessa kan användas, varierar bland annat beroende på vilka karaktär och vilka mål rörelsen har samt inom vilket samhälle den verkar.

Ett perspektiv som anknyter till detta är *resursmobiliseringsteorin* (RMT), som diskuterar hur mobiliseringsstrukturerna kan användas. RMT anknyter till ekonomiska teorier och politisk sociologi när den

emphasizes both societal support and constraint of social movement phenomena. It examines the variety of resources that must be mobilized, the linkages of social movements to other

groups, the dependence of movements upon external support for success, and the tactics used by authorities to control or incorporate movements. (McCarthy & Zald, 1977, s. 1213, min kursivering)

Detta innefattar som synes mer än bara mobiliseringsstrukturer, men i det här sammanhanget använder jag den infallsvinkeln. En social rörelses största resurs är människor och deras engagemang, och oftast kan detta inte ersättas av rent ekonomiska resurser. Freeman (1988, s. 172) exemplifierar med hur den amerikanska medborgarrättsrörelsen på 60-talet "recruited many young people to spend dangerous summers in the South registering blacks to vote. Even had enough money been available, it is dubious that this resource could have been bought", och hon påpekar vidare att just bristen på pengar dessutom ledde till att aktivisterna fick en bättre kontakt med lokalsamhällena, vilket underlättade arbetet. I stället för pengar lade aktivisterna ner *tid*, och det leder till en annan viktig poäng: för att kunna engagera sig i en rörelse måste en individ ha möjligheter att förfoga över sin tid, vilket gör engagemang svårt för vissa grupper i samhället, typiskt de längst ned i hierarkin (McCarthy & Zald 1977, s. 1236f).

De personer och organisationer som *bidrar med resurser* till en rörelse benämns "constituents", vilket jag här översätter med "understödjare". De personer som skulle tjäna på att en social rörelses mål uppnås, kallar McCarthy och Zald (1977, s. 1221f) för "potentiella förmånstagare" ("potential beneficiaries"), vilka är en lämplig grupp för en SMO att vända sig till när de söker understödjare. De sista två grupperna är de som inte skulle tjäna på en rörelses mål, men ändå är anhängare till den, vilka McCarthy och Zald kallar "samvetsanhängare" ("conscience adherents"), och när dessa även bidrar med resurser till rörelsen blir de "samvetsunderstödjare" ("conscience constituents"). För att bredda sig kan en SMO också presentera sina mål som något som gör hela samhället bättre, för att så att säga göra *alla* till "potentiella förmånstagare" (detta anknyter till diskussionen om kognitiva ramverk nedan).

Kognitiva ramar

En rörelses *kognitiva ramar* kan sägas handla om hur rörelsen fylla strukturerna med ett innehåll. De två första perspektiven berör främst "yttre" faktorer, och i kontrast med detta anknyter detta tredje till kunskapssociologi, socialpsykologi, diskursanalys och symbolisk interaktionism (och till den postmoderna, nya sociala rörelser-skolan jag nämnde tidigare). I fokus är att en social rörelse i hög grad bygger på ett *gemensamt sätt att se på världen* som skiljer sig från det övriga samhället, att individerna i en rörelse delar ett kognitivt ramverk med vilket man skapar mening i och kopplar samman till synes orelaterade samhällsfenomen. En rörelses omgivande kultur, rörelsens ideologi och dess strategiska ramar är alla tre sammanlänkade, "because they are topics that deal with the *content and processes by which meaning is attached to objects and actions*" (Zald 1996, s. 262, min kursivering).

Zald menar vidare att det finns "six basic topics in the interplay of movements, framing, and the larger society". Till att börja med finns (1) de kulturella koder och värderingar som finns i samhället, som avgör vad som betraktas som rättvist, orättvist etcetera. Dessa leder i sin tur till (2) de motsägelser i samhället som rörelsen kan presentera, där minst två samhälleliga värderingssystem (man kanske kan säga diskurser) krockar med varandra. (3) Dessa motsägelser kan en rörelse utnyttja som strategisk aktivitet, genom att med språk, metaforer etcetera anknyta till aktuella och tidigare händelser och konflikter. Detta sker i (4) "competitive processes", där olika SMO:er framhåller och försvarar sina mål och metoder, såväl gentemot sin motpart och gentemot andra SMO:er (i kamp om potentiella "understödjare"). (5) Denna kamp sker ofta via massmedia, och för att få uppmärksamhet och möjligheter att nå

ut med sitt budskap måste man anpassa sig till massmedias villkor. (6) Och slutligen måste man ta hänsyn både till den politiska möjlighetsstrukturen och till de mobiliseringsstrukturer som finns att tillgå, eftersom de påverkar en SMO:s möjligheter både på kort och lång sikt.

Zalds perspektiv har mycket gemensamt med det "kognitiva" angreppssätt som Ron Eyerman och Andrew Jamison (1991) presenterar. Eyerman och Jamison anknyter till kunskapssociologi när de vill se sociala rörelser som *kognitiva aktörer*: vad SMO:er egentligen håller på med är att producera kunskap och därmed nya sätt att se på världen, som de vill sprida till övriga samhället; Eyerman och Jamison kallar detta för "re-cognition". Som exempel anger de den amerikanska medborgarrättsrörelsen under 60-talet, som "carved out a new path of self-knowledge, and re-cognized american society as fundamentally unjust, combining religious and legal consciousness into an integrated 'social gospel'" (ibid., s. 165). Det vill säga, på ett liknande sätt som Zald anger lyckades man genom att anspela på befintliga känslor och synsätt få samhället att anse att segregationen och rasismen var oförenliga med de amerikanska värderingarna. Samtidigt sammanföll denna period historiskt med kalla kriget och med att USA propagerade för mänskliga rättigheter runt om i världen, vilket gjorde det allt mer problematiskt att man utövade institutionaliserad rasism på hemmaplan (Zald 1996, s. 270).

För att en social rörelse ska få genomslag, måste det alltså finnas en lucka i det politiska systemet, det måste finnas strukturer med hjälp av vilka rörelsens resurser kan mobiliseras, och det måste finnas en gemensam världsbild som anhängarna delar. Att rörelsen får genomslag innebär på sätt och vis att dess världsbild får fäste i samhället, hos makthavarna etc.

2.3 Från myller till social rörelse

När jag här applicerar sociala rörelser-perspektivet på myllrets motstånd mot Imperiet följer jag samma disposition som i avsnittet om sociala rörelser: först politiska möjlighetsstrukturer, sedan mobiliseringsstrukturer, sist kognitiva faktorer; dock smälter som vanligt dessa tre i hög grad samman. Avslutningsvis följer en kortare diskussion på ett mer allmänt plan. En huvudsaklig, genomgående frågeställning i det nedanstående är: På vilka sätt kan övergången till Imperiets suveränitet möjliggöra för sociala rörelser att växa fram?

Globala och biopolitiska möjligheter

Vad gäller de politiska möjlighetsstrukturerna, så vill jag mena att Imperiets påverkan har två riktningar: uppåt mot ett globalt plan och nedåt mot individen. För det första öppnas en möjlighetsstruktur på *global* nivå, i och med att så många av Imperiets agenter återfinns och agerar på detta plan; i och med att suveräniteten har blivit decentraliserad och deterritorialiserad är den global. Det traditionella politiska systemet, med partier i nationalstater, följer inte med i denna utveckling, vilket öppnar en lucka i det politiska landskapet; denna lucka fylls av världsomspännande sociala rörelser, sprungna ur myllrets globala samarbete.

Ett sätt för myllret att fylla denna lucka skulle kunna vara via de världsomspännande NGO:erna; problematiskt är dock att vissa av dessa själva har blivit en (visserligen motvillig) del av Imperiet. Detta kan jämföras med vad Goldstone skriver om relationen mellan stat och sociala rörelser: på samma sätt som sociala rörelser har blivit en mer eller mindre integrerad del av nationalstatens institutionaliserade politik, och aktörer inom statens maktapparat har blivit beroende av stöd från rörelser, har dessa NGO:er blivit en integrerad del av Imperiets suveränitet. Trots att de formellt står utanför, är de beroende av Imperiets välvilja för att kunna agera.

De globala möjligheterna anknyter också till hur Imperiet försöker kontrollera myllrets rörlighet, vilket kan jämföras med Zalds fjärde dimension, som berör hur staten genom olika repressiva åtgärder försöker hålla sociala rörelser i schack, och med hans tredje, om "elite allies". Om man ser på hur stabil enigheten är bland makthavarna inom Imperiet ("the stability or instability of the broad set of alignments that typically undergird a policy"), så tolkar jag Hardt och Negri så att alla dessa makthavare har samma mål, att hålla myllret tillbaka; på så sätt blir det svårt för myllret att lyckas få någon "allierad" inom Imperiet.

För det andra öppnas i och med det biopolitiska samhället en möjlighetsstruktur på *individnivå*, i varje persons livsvärld. Hardt och Negris åsikt är att politikens plats är borta, att den har raderats av Imperiet, men de menar också att biopolitiken öppnar upp nya möjligheter, vilka skulle kunna kallas för politiska: ett av författarnas mål är ju att ta reda på hur myllrets handlingar kan bli politiska, de vill få myllrets alstring att slå mot Imperiets korrup­tion. Tills dess att det etablerade politiska systemet genom en livspolitik har återtagit denna biopolitiska plats och de reflexiva, vardagliga situationerna, finns här en möjlighetsstruktur för sociala rörelser; varje individ kan i sitt personliga, ständiga "möte med makten" omvandla sin alstring till politisk handling. På sätt och vis kan detta skönjas i det vardagslivets politisering som vissa rörelser anspelar på (se t.ex. Sörbom 2002).

Rhizomatiska mobiliseringsstrukturer

Den myllrets ständiga rörelse över världen som Imperiet är beroende av är i sig själv en mobiliseringsstruktur: en global, nätverksformad, rhizomatisk (för att använda Hardt och Negris ord) struktur, som i praktiken innebär ett ständigt utbyte av idéer, tankar och kognitiv praxis. Om man försöker föra in denna struktur i McCarthys tvådimensionella modell, blir den lite svårplacerad. Den är icke-formell och har inte som uttalat mål att förändra samhället, men i och med "viljan att vara emot" får den detta syfte av sig själv. Min tolkning av Hardt och Negri är att alla myllrets strukturer på detta sätt får just detta mål, att få Imperiet på fall; det är också en del av myllrets "telos".

En rörelses största resurs är som sagt individer och deras engagemang, och när Imperiets biopolitiska suveränitet gör varje individ i myllret till bärare av biomakt blir denna resurs än mäktigare. Via sin rhizomatiska mobiliseringsstruktur har myllret potential att utnyttja denna resurs för att bringa Imperiet på fall; men den måste, utifrån individens ständiga möte med makten, inriktas mot Imperiets nervcentra, vilket kan göras antingen på det globala och på det individuella planet. Jag vill hävda att Hardt och Negri, när de föreslår ett globalt medborgarskap och en allmän samhällslön, vill underlätta realiseringen av denna resurs. De vill så att säga frigöra resurserna och möjliggöra för myllret att gå från anhängare (som Hardt och Negri menar att alla förtryckta av naturen är) till understödjare.

Imperiella kognitiva ramar

För att en social rörelse ska finnas behövs också en gemensam syn på världen, och det är här jag tror att Hardt och Negri själva kommer in. Deras världsbild inkluderar, som vi sett, att suveräniteten har gått från nationalstaterna till det decentraliserade, deterritorialiserade Imperiet, och trots att denna nya suveränitet vid en första anblick kan tyckas oövervinnelig, erbjuder den faktiskt nya, förstärkta möjligheter att skapa en ny värld. Därför ska övergången till Imperiet inte motverkas, utan bejakas; efter Imperiet kommer Motimperiet, med dess "nya stad". Och genom att det förtryckta myllret samarbetar för att rikta in motståndet mot Imperiets "nervcentra", så kommer denna nya värld att förverkligas.

Denna världsbild behöver spridas, och som sagt har *Imperiet* redan inspirerat aktivister (Sörbom 2003). Många idéer som liknar Hardt och Negris finns i World Social Forums

(wsf:s) "Charter of Principles": världen av idag präglas av en nyliberal globalisering styrd av det multinationella kapitalet tillsammans med de över- och mellanstatliga organen, allt med nationalstaternas goda minne; men samtidigt är någonting annat möjligt, en solidarisk globalisering, präglad av mänskliga rättigheter och hållbar utveckling, och i wsf samlas alla de krafter ur det globala civilsamhället som ska få denna nya värld till stånd.⁹ Med andra ord: Imperiet styr idag, och världen är inte så rolig, men myllret kan genom sitt samarbete skapa en ny värld – wsf:s slogan är mycket riktigt också "Another world is possible" (*Wsfindia.org*: "[Charter of Principles]"). På så sätt passar deras världsbild in med Hardt och Negris metanarrativ (man kan också se Hardt och Negri själva som "elite allies" som för fram wsf:s syn till den breda massan).

Detta ramverk som såväl wsf som Hardt och Negri står för kan också anknytas till Zalds "sex grundläggande diskussionsämnen för samspelet mellan rörelser, ramverk och det omgivande samhället" (se s. 25 ovan). Man anspelar på en tänkt motsägelse mellan å ena sidan den nya suveränitet som övergången till Imperiet innebär, och å den andra nationalstatens suveränitet. Vad man vill framhålla är att övergången till Imperiet också innebär nya möjligheter till motstånd och i förlängningen till *en annan värld*; möjligheter som inte erbjuds under nationalstatens suveränitetsform. Därför står wsf för en "solidarisk globalisering", bland annat genom att "för[a] samman organisationer och rörelser vilka ägnar sig åt konkret handling som, från den lokala till den internationella nivån, är ämnad att bygga en annan värld" (se citatet ovan). Denna nya värld ska alltså komma genom att gå *framåt*: man ska genom att bygga upp detta Motimperium, präglad av de principer som Augustinus understryker, tränga igenom Imperiet och komma ut på andra sidan. Men för att kunna åstadkomma något är man inte bara beroende av en idé, utan också av de "globala och biopolitiska möjligheterna" och de "rhizomatiska mobiliseringsstrukturerna".

Avslutande diskussion

Som vi sett använder Hardt och Negri som exempel på myllrets aktivitet flera händelser som brukar kopplas till sociala rörelser, och jag vill hävda att i hela Imperiets uppgång och sedermera nedgång och fall kan myllret ses som en "metarörelse", av globala mått och med andliga undertoner, som har som mål myllrets slutliga frigörelse från makten. Ur denna metarörelse kommer sociala rörelser, och jag tror mig ha presenterat en modell för hur det kan gå till med hjälp av de tre aspekter jag använt (trots att de i hög grad smälter samman). Detta mål bygger i sin tur på ett *begär* som för Hardt och Negri kommer inifrån varje individ och är grundläggande för hela den mänskliga naturen, ett begär som i och med övergången till det biopolitiska samhället äntligen fått möjlighet att utvecklas fullt ut.

När själva kampen mellan myllret och Imperiet manifesteras i det specifika fallet, vill jag mena att myllret först kommer samman i en social rörelse, vilken sedan organiseras i social rörelse-organisationer, SMO:er. Kampen mellan en SMO och Imperiet vill jag kalla en *instans* av myllrets motstånd mot Imperiet, då en instans av myllret och en instans av Imperiet möts. För att gå tillbaka till Hardt och Negris egna exempel, kan detta innebära vitt skilda saker: när gerillan i Chiapas (SMO:n) kämpar mot Mexicos federala armé (Imperiet), när fackförbunden i Frankrike (SMO:n) kämpar mot arbetsgivarna (Imperiet). På nästa nivå kan den, så att säga, mer abstrakta kamp som exempelvis sker inom World Social Forums kontext ses som en aggregerad form av dessa instanser: Hardt och Negris teori kan samla dessa instanser inom ett gemensamt metanarrativ, men utifrån detta metanarrativ kan också rörelser och rörelseorganisationer uppstå.

⁹ Dock finns det aktivister som hävdar att många grupper exkluderas från wsf (Björk 2004).

Motståndet måste dock återigen vara ämnat att *tränga igenom* Imperiet, och det är det som är avgörande för om en enskild konflikt är en instans av myllrets motstånd mot Imperiet eller inte. Trots att de olika sociala rörelserna inom myllret kan ha olika mål på ett mer konkret plan, ska de dela en övergripande syn på världen, som överensstämmer med det mönster Hardt och Negri presenterar. Utifrån detta vill jag hävda att det är den tredje aspekten, de ”imperieella kognitiva ramarna”, som är avgörande för om en social rörelse kan anses vara en instans av myllrets motstånd mot Imperiet.

3 Empiri – Planka.nu

När jag nu i den mer empiriska delen av denna uppsats ska använda detta perspektiv uppkommer ett del frågeställningar. Den allra största delen av Planka.nu:s verksamhet manifesteras i eller i direkt anknytning till kollektivtrafiken, det vill säga SL (AB Storstockholms Lokaltrafik) och Connex, som driver tunnelbanan.¹⁰ Därmed blir det, efter en inledande redogörelse för min metod, för det första intressant att som en bakgrund studera kollektivtrafiken närmare, där den huvudsakliga frågeställningen är huruvida den kan ses som en instans av Imperiet. För det andra är det hög tid behandla själva organisationen; här är den huvudsakliga frågeställningen huruvida den kan ses som en instans av myllrets motstånd. Efter bakgrunden och resultatredovisningen följer sedan en analys, där empirin återknyts till teorin.

3.1 Metod

Materialet som använts i detta avsnitt är både primär- och sekundärkällor. De fyra huvudsakliga källorna har varit Planka.nu själva, tidigare forskning om Planka.nu, SL och landstinget samt slutligen tidningsartiklar. Här följer en genomgång av och diskussion kring dessa.

Planka.nu

Totalt genomförde jag två intervjuer med representanter från Planka.nu, en individuell intervju (ca 45 minuter, genomförd i maj 2004; refereras som I-1) och en gruppintervju (ca 15 minuter, augusti 2004; refereras som I-2). Den första, individuella intervjun ägde rum på ett café, var relativt omfattande, och bidrog också – genom att vissa frågeställningar och potentiella infallsvinklar prövades – när uppsatsens syfte gradvis utkristalliserade sig. Analysen av denna genomfördes främst med en meningskoncentrering (Kvale 1997, 175ff). Gruppintervjun genomfördes i Syndikalisternas lokaler (se vidare nedan) efter att jag också deltagit som observatör på ett av organisationens möten; den bestod av kompletterande frågor ämnade att se om mina tolkningar av materialet var korrekta. Båda dessa intervjuer spelades in på band och citat återges här ordagrant, förutom lätt redigering för förbättrad läsbarhet.

De intervjuade var alla aktiva medlemmar i Planka.nu, som verkade vara vana vid att bli intervjuade.¹¹ De var inte alltför långt ifrån vad Kvale (ibid., s. 135) kallar ”den goda intervjupersonen”, vilket torde ha att göra med att de agerade som representanter för Planka.nu och att mina frågor behandlade detta. Intervjuernas handlade inte om några underliggande mönster eller tankegångar hos individerna, bara om själva organisationen. Detta sammanta-

¹⁰ Tunnelbanan har den största delen av SL:s resenärer, och mycket av diskussionerna om fuskåkande har handlat om just tunnelbanan, varför jag koncentrerar mig på den.

¹¹ Flera har också framträtt med namn i olika massmedia, dock har jag här valt att anonymisera dem.

get gör att jag tror att det räckte med enbart två intervjuer, och att både reliabiliteten och validiteten är god.

På Planka.nu:s webbplats finns dels information om organisationens historia, åsikter och verksamhet, dels publicerar man där kontinuerligt nyheter om sin verksamhet och om kollektivtrafikrelaterade frågor; jag har använt mig av material från båda dessa kategorier. Det är visserligen mycket möjligt att man på sina webbsidor vill framställa sig själva i god dager, men av samma skäl som vad gäller intervjuerna så tror jag inte att det spelar så stor roll i det här sammanhanget; undersökningen handlar så att säga om organisationens världsåskådning. I de fall materialet från webbsidorna handlar om specifika händelser har jag jämfört det med andra källor.

Tidigare forskning

Planka.nu är ett relativt nytt fenomen, och det finns därmed inte mycket studier om dem. Jag har utgått från Naima Chahbouns "Från Farsta till det öppna samhället" (2004), en C-uppsats vid Socialantropologiska institutionen, Stockholms universitet, där Planka.nu analyseras utifrån två huvudsakliga problem:

Det första rör den skenbara motsättning som uppstår mellan organisationens solidariska ideal och dess strategi, som tycks gynna individen på kollektivets bekostnad, eller en minoritet på majoritetens. Hur resonerar man kring individens rättigheter och skyldigheter inom [P]lanka.nu? Det andra gäller kollektivtrafikens betydelse [...] Det är uppenbart att organisationen tillskriver kollektivtrafiken en alldeles särskild roll i sin samhällsanalys. Men varför menar man att kollektivtrafik är, eller bör vara, en medborgerlig rättighet? (Chahboun 2004, s. 2)

Det teoretiska perspektiv som används är en teori om "free-riding" respektive antropologen Marc Augés (1995) diskussioner kring "platser" kontra "icke-platser", och metoden är intervjuer med fyra av organisatörerna i Planka.nu (nedan använder jag vissa citat från dessa). Chahbouns slutsatser är mycket övertygande, och jag får anledning att återkomma till dem i framställningen nedan.¹²

SL och landstinget

Information om SL:s historia och utveckling har främst inhämtats från företagets årsredovisning för 2003 (AB Storstockholms Lokaltrafik [SL] 2004) och från *Att tåla en jämförelse* (Alfredsson och Berndt 2002), företagets officiösa redogörelse för 1990-talets verksamhet. Detta material har dels en rent redovisande karaktär, där man med statistik, verksamhetstal med mera redogör för verksamhetens utseende, dels har det en mer tolkande sida, där man drar slutsatser om hur de stora förändringar som genomförts fallit ut; det är denna sistnämnda typ som kan vara problematisk. Men i och med att denna framställning handlar om konflikten mellan Planka.nu och SL, är detta inte ett problem; fokus är just på skillnaden i åsikter och i världsåskådningar.

Makten över kollektivtrafiken i Stockholm finns hos Stockholms läns landsting, och hos politikerna där. I diskussionen om reaktionerna på Planka.nu använder jag mig av landstingspartiers uttalanden från landstingspartierna. Visserligen är dessa uttalanden färgade på olika sätt av politiska överväganden och maktbalanser, men de är trots detta högst relevanta.

¹² Jag fick tillgång till denna uppsats av Planka.nu själva i samband med gruppintervjun.

Tidningsartiklar

Slutligen används i hög grad tidningsartiklar som rapporterar om SL, Connex, kollektivtrafik och Planka.nu. Eftersom denna empiriska del av uppsatsen på sätt och vis är en fallstudie, anser jag detta vara ett naturligt sätt att gå till väga i beskrivningarna av själva händelseförloppen. De huvudsakliga tidningarna jag har använt mig av är *Dagens Nyheter* (främst i bakgrunden om SL) och *Stockholm City* (främst om Planka.nu som sådant).

Vad gäller den förstnämnda, så genomförde jag sökningar efter de ovan nämnda nyckelorden (samt några övriga, t.ex. ”spärrvakter”, ”busstrejker” med mera) i samtliga Stockholmsbaserade dagstidningar i såväl Mediearkivet som i Presstext; dessa bägge arkiv sträcker sig till början av 90-talet, vilket också är då SL:s omvandlingsprocess börjar (se vidare nedan). Ur detta material genomfördes en meningskoncentrering i form av en kronologi över SL och Planka.nu.¹³ Vad gäller *Stockholm City*, så använde jag mig av artiklar under våren och sommaren 2004. Eftersom denna tidning inte har något lättillgängligt arkiv, byggde denna sökning på att jag var en aktiv läsare av tidningen och sparade artiklar om Planka.nu.

3.2 Bakgrund

I och med att i denna bakgrundsteckning SL, AB Storstockholms lokaltrafik, huvudsakligen är intressant som ”grogrund” för Planka.nu, är fokus främst på olika konflikter. Avsnittet inleds med en genomgång av SL:s huvudsakliga utveckling de senaste åren, därefter följer en genomgång av missnöje, och avslutas med en granskning av hur fuskåkande¹⁴ har betraktats och bemötts.

SL under 90-talet

SL:s kollektivtrafik är en vital del av Stockholms infrastruktur, med 650 000 resenärer dagligen (SL 2004, s. 8). När Stockholms läns landsting på 1960-talet startade SL var syftet att samla länets kollektivtrafik under en enda offentlig aktör. 1987, 20 år efter grundandet, ansågs denna samordning vara genomförd. Sedan början av 1990-talet har företaget genomgått en omfattande förändring, där man enligt sin egen redogörelse närmast gått från att ha varit en offentligt detaljstyrd koloss till att fungera enligt beställare–utförare-principer, där det slimmade centralbolaget upphandlar tjänster av olika entreprenörer (där merparten av de anställda återfinns). SL beskriver själva denna omvandling till en konkurrenskraftig kollektivtrafik i världsklass som ”ett skolexempel på en väl genomförd förändringsprocess” – dock inte utan problem (Alfredsson & Berndt 2002, s. 10, 91).

Företagets två huvudsakliga inkomstkällor är biljettintäkter och intäkter från landstingsskatten, och som talande tecken på att nydaningen lyckats använder man gärna skattefinansieringsgraden. Mellan 1991 och 2000 minskade denna från 70% till 50%, och dessutom menar man att kostnaderna under hela 90-talet gått ner (ibid., s. 56; denna andel har dock ökat igen på senare år, SL 2004, s. 25). Men enligt en granskning av *Dagens Nyheter* (98-11-10, 98-11-11) gjordes de enda egentliga besparingarna 1991–92, de övriga bygger på att man utan att påpeka det justerar för inflationen; att skattefinansieringsgraden sjunkit förklaras enligt tidningen helt enkelt med att biljettpriserna höjts.

Stockholms tunnelbana (och vissa lokaltåg) drivs sedan 1999 av företaget Connex, som på entreprenad bedriver kollektivtrafik på flera platser i Sverige. I Stockholm har företaget

¹³ Många händelser rapporterades av flera tidningar, men av tydlighetsskäl hänvisar jag i det nedanstående främst till *Dagens Nyheter*.

¹⁴ I den här framställningen används främst ordet ”fuskåkning”; jag anser att det har en mer neutral klang än å ena sidan ”tjuvåkning” och å den andra ”plankning”.

totalt 3 000 anställda; majoriteten av dessa har utländsk bakgrund, många är högtbildade (*Connex.se*: ”Om tunnelbanan & lokaltågen”; *DN* 99-10-20, 00-12-08). Connex är en del av Connex Group, Europas största privata kollektivtrafikföretag med verksamhet över hela världen och totalt 56 000 anställda (*Connex.se*: ”Om Connex”; *Connex.info*: ”Connex Group”). Connex Group är i sin tur en del av Veolia Environnement, som presenterar sig som ”world leader in environmental services” inom områdena vatten, avfallshantering, energi och transporter, med totalt 300 000 anställda i 84 länder (*Veoliaenvironnement.com*: ”Veolia Environnement Worldwide”).¹⁵

Missnöje

Alla var inte nöjda med hur SL:s omvandlingsprocess gick till. En facklig representant menade att konsekvenserna bland annat blivit att underhållet ”gått ner fruktansvärt”, och att man i stället för att bygga om från grunden borde ha ”slipat” verksamheten (Alfredsson & Berndt 2002, s. 82). *Dagens Nyheter* utnämnde 1998 till ”SL:s usla år” ovan nämnda artikelserie; den största anledningen var den försenade installationen av ett nytt signalsystem på tunnelbanans gröna linje, men det var inte allt:

Förarbrist, växelfel, rälsbrott, kabelbrott, att bussarna inte får åka på Tranebergsbron, datorproblem i tågen som har orsakat tjuvstopp och groparna i Stockholms gator som har gjort att bussarna inte kommit fram. Till det kommer problem med de nya långa, blå bussarna, byte av räls och strömskenor och bygge av nya broar för tunnelbanan och snabbspårvägen i Alvik. Tre helger stängdes tunnelbanetraffiken helt mellan Alvik och Stora Mossen. Och få glömmer väl fiaskot vid den högtidliga invigningen av nya Vagn 2000. (*DN* 98-11-10)

Problemen fortsatte och blev än värre året efter, och hänfördes ofta just till bristande underhåll (*DN* 99-10-19, 00-01-23). SL erkänner att problemen varit ”allvarliga”, men menade att de ”beror mer på tillkortakommanden i enskilda projekt” och är ”inte strukturellt betingade”. Men ”[i]cke desto mindre har de påverkat SL:s trovärdighet på ett ytterst negativt sätt” (Alfredsson & Berndt 2000, s. 91f). Företagets egna undersökningar bekräftar detta: 1997 var andelen nöjda resenärer 79%, tre år senare var siffran nere på 56% (1999 genomfördes inte ens någon mätning; SL 2004, s. 51).

Inte heller personalen var nöjda med utvecklingen. I oktober 1993 genomfördes en mindre strejk bland bussförare i protest mot lönesänkningar, och vårvintern 1999 stannade SL:s hela busstrafik under två veckor, när förarna protesterade mot försämrade arbetsvillkor (*DN* 93-10-16, 99-02-26, 99-03-11). I samband med denna menade Elwe Nilsson, moderat trafiklandstingsråd och SL:s styrelseordförande, att det ”inte [går] att lasta politikerna för busstrejken”, men han fick mothugg från vänsterpartiets Jan Strömdahl (*DN* 99-03-05). 1995 var en strejk mot försämrade arbetsvillkor nära bland spärrvakter, tunnelbaneförare och biljettkontrollanter, och sommaren 1997 strejkade de spärrvakter på Stockholms central som var anslutna till fackförbundet Syndikalisterna av samma orsaker (*DN* 95-12-12, 97-06-13, 97-06-19). Efter upprepade rån mot spärrvakter och våld mot tågvärdar protesterade det största fackförbundet Seko också flera gånger mot att SL, av rent ekonomiska skäl, inte tar sitt ansvar för de anställdas säkerhet (*DN* 99-01-19, 00-12-09, 02-10-05, 03-03-26, 03-08-23).

För att säkra kvaliteten hos entreprenörerna genomför SL ”återkommande intervjuer av resenärer, lyssnar på synpunkter och klagomål samt använder tekniska system”. En annan

¹⁵ Veolia Environnement, slutligen, var fram till 2002 en del av Vivendi Universal-koncernen, som bland annat äger tv-nätverken Canal Plus (helägt) och NBC (tillsammans med General Electric) och världens största musikdistributör Universal Music (till 92%; *Veoliaenvironnement.com*: ”History of Veolia Environnement”; *Vivendiuniversal.com*: ”Group Profile”).

metod är så kallad ”mystery shopping”, där ”kontrollanter plötsligt dyker upp på bussar och i tunnelbanan och ställer frågor om till exempel städning eller personalens bemötande” (SL 2004, s. 20). Samtidigt som detta förfarande anses ha förbättrat kvaliteten har det kritiserats av exempelvis spärrvakter, som menar att de hårdare kraven är omöjliga att uppfylla; jag återkommer till detta.

Att åka utan att betala

Med 90-talets nya grepp blev SL också hårdare mot dem som åker utan att betala. 1991 gjordes två miljoner färdbeviskontroller, 1993 hade detta fördubblats till fyra miljoner; men även mellan 2002 och 2003 ”gjordes en fördubbling av antalet kontroller” till 3,6 miljoner. När någon ertappas utan en giltig biljett utgår en straffavgift som sedan våren 2004 är 800 kronor; 2003 utfärdades 27 000 straffavgifter (*DN* 04-03-18; *Stockholm City* 04-02-11). 1993 menade man att ungefär 3% av resenärerna åker utan att betala, en andel som 2002 uppskattas till 5–6%; detta motsvarar drygt 30 000 personer om dagen eller kring 200 miljoner kronor i uteblivna biljettintäkter, varav ”hälften beräknas vara fuskåkning” (övrigt kan vara t.ex. spärrar som står obemannade; *DN* 02-12-18, 03-08-19; *Stockholm City* 04-02-11). Andelen fuskåkande ökade stort efter att SL höjde biljettpriserna i mars 2004 (*Dn.se*: ”Fuskåkandet ökade efter prishöjning”; publicerad på webben, ej i papperstidningen).

Även dessa ”hårdare tag” har fått kritik. Efter att ”en skolflicka berövats sitt giltiga färdbevis vid en kontroll när hon inte kunde rabbla sitt personnummer” lovade SL att ”se över biljettkontrollanternas arbetssätt”; resenärer fick också felaktiga inkassokrav (*DN* 1995-12-13, 98-02-12). En annan orsak till kritik var när man spärrade av hela stationer för att kontrollera färdbevis (*DN* 97-12-05, 98-07-30, 00-01-12). Under våren och sommaren 2004 intensifierade SL genom Connex än en gång biljettkontrollen, höjde böterna och installerade nya tunnelbanespärrar. Än viktigare är dock att ”försöka ändra attityden hos de som smiter undan och låter andra betala för sin resa”, vilket man gjorde med flera reklamkampanjer (*SL.se*: ”Krafttag mot fuskåkningen”).

Våren 2004 fick spärrvakterna ”nya direktiv i jakt på fuskåkare”, där ”de ska kräva att varje resenär visar färdbeviset väl synligt och i direkt anslutning till biljettluckan” (*DN* 04-03-19). Dessa hårdare krav uppskattades inte av alla spärrvakter; åsikten finns att de är omöjliga att uppfylla utan att skapa irritation, och i en insändare vädjar en spärrvakt till resenärerna: ”skjut inte på spärrvakten” (*DN* 04-05-14, 04-05-30). Under den efterföljande sommaren blev vidare arbetet som biljettkontrollant mer och mer präglad av våld: å ena sidan ökade antalet anmälningar om våld mot kontrollanterna markant, å andra sidan säger en polis i en intervju att detta våld i hög grad orsakas av kontrollanternas eget beteende (*DN* 04-08-16; *Stockholm City* 04-08-17).

Sammanfattningsvis har SL:s utveckling sedan början av 90-talet flera gemensamma drag med andra offentliga institutioner i Sverige: avreglering, konkurrensutsättning, kritik, försök att återta en central kontroll (SOU 2001:79). Det finns samtidigt ett missnöje med både prissättningen och med hur man agerar, främst gentemot fuskåkandet, för att upprätthålla kontrollen och lönsamheten, ett missnöje som man bör ha i åtanke när man ser på själva organisationen Planka.nu.

3.3 Resultat

Resultatpresentationen är här uppdelad i tre huvudsakliga underavsnitt: Planka.nu:s uppkomst och mål, dess verksamhet, och reaktionerna som man fått från sin motpart, det vill säga SL och den politiska makten i Stockholms läns landsting. Dessa samspelar med model-

len i avsnittet om sociala rörelser ovan, där jag presenterade hur elementen i teorierna kan tänkas samspela (se s. 25).

Uppkomst och mål

Den starkast bidragande faktorn till att Planka.nu grundades var när SL (dvs. Stockholms läns landsting, SLL) trots allt det ovan beskrivna missnöjet höjde biljettpriiserna våren 2001. Ursprungligen var man en arbetsgrupp inom Syndikalistiska ungdomsförbundet (SUF), men sedan sommaren 2003 har man inga formella kopplingar, utan fungerar som en ”fristående ideell organisation”. Dock använder man sig sommaren 2004 fortfarande av vissa SUF-resurser, nämligen postgirokonton – ”därför att det är så invant och att [SUF] inte har någon användning för det”, anger en av organisatörerna – och vissa lokaler. Fackföreningen Syndikalisterna beskriver sig som ”frihetliga socialister”, och har som mål ett samhälle organiserat underifrån, där produktionsmedlen ägs av de som använder dem och där det inte finns någon centraliserad maktapparat (I-2; *Sac.se*: ”SAC Syndikalisterna: Principprogram”).¹⁶ Planka.nu har som sagt som mål ”en gratis kollektivtrafik, som ägs av alla tillsammans och förvaltas av de som arbetar i den”, och man fortsätter:

Bussar, pendeltåg och tunnelbanor är i dag privatägda och drivs med ett enda mål: att skapa ökad vinst åt [entreprenörerna] Busslink, Citypendeln och Connex. Förlorare är både vi resenärer, som är beroende av kollektivtrafiken för att kunna ta oss mellan hemmet, arbetet/skolan och olika fritidsaktiviteter, och de som arbetar i kollektivtrafiken (städare, chaufförer, spärrvakter med flera). Busschaufförerna har tvingats strejka för en så grundläggande sak som rätten att gå på toaletten. Resenärer och kollektivtrafikarbetare har gemensamma intressen, och förlorar båda på att verksamheten drivs i vinstsyfte. (*Planka.nu*: ”P-kassans åsikter”)

Organisationen anknyter alltså både till vinstkraven och de ovan nämnda konflikterna, men påpekar vidare att kollektivtrafiken inte heller var bra innan den privatiserades. Man menar att ”[e]ftersom nästan alla stockholmare använder kollektivtrafiken, borde det vara ganska naturligt att låta skattepengar i stället för avgifter bekosta den”. Detta skulle ge miljömässiga och samhällsekonomiska vinster, men än viktigare är de fördelningspolitiska resultaten – Planka.nu:s huvudsakliga syfte. Man hänvisar till beräkningar gjorda 1997 av tidningen *ETC*, vilka ”kom fram till att alla som tjänar under 40 000 kronor [...] i månaden och idag köper SL-kort skulle tjäna på att man i stället lät en liten skattehöjning betala kollektivtrafiken”. Detta ser Planka.nu som en fördelningspolitisk åtgärd (*Planka.nu*: ”P-kassans åsikter”).

Man har vidare en ambivalent inställning till personalen i tunnelbanan, menar Chahboun. Personalen är både arbetare – det vill säga ”tillhörande de mindre bemedlade skikt som organisationen i ett större perspektiv kan anses företräda” – och ”’maktens lakejer’, som på ett i värsta fall våldsamt och brutalt sätt motarbetar organisationens verksamhet”. Det finns en glidande skala för kategorisering av SL-personal:

[D] ena änden utgörs av spärrvakter, tågvärdar och informationspersonal, vars uppgifter egentligen inte berör plankarna nämnvärt. Dessa beskrivs som snälla, beskedliga och oftast direkt hjälpsamma. I skalans andra ände återfinns de inhyrda väktarna, som uppfattas som våldsbenägna, oprofessionella och direkt illvilliga. Mer komplicerad blir bilden då det kommer

¹⁶ Sedan 2003 finns Planka.nu också i Göteborg; där startades man av SUF och organisationen (A)larm, vilket en av organisatörerna beskriver som ”lite från samma håll i alla fall”. I Helsingfors startade 2003 systerorganisationen Pummit.org (Intervju augusti 2004; *Planka.nu*: ”Om Planka.nu”). Planka.nu i Stockholm har haft visst samarbete med Planka.nu i Göteborg i vissa projekt och vad gäller informationsmaterial, samt ”idéutbyte” med Pummit.org (I-2).

till skalans mittpunkt, kontrollanterna, där konflikten mellan rollerna arbetare respektive motståndare blir som tydligast. Lösningen tycks finnas i det kanske triviala konstaterandet att det är skillnad mellan kontrollanter och kontrollanter. (Chahboun 2004, s. 23f)

Planka.nu har sina rötter i en utomparlamentarisk, autonom vänsterrörelse, och åtminstone en av organisationerna använde liknande retorik som 90-talets Reclaim the City-rörelse, om att ”det är en mänsklig rättighet att ha roligt utan att behöva ha en massa pengar, precis som jag tycker att det är en mänsklig rättighet att kunna förflytta sig” (I-1; Stahre 2004; jfr. *DN* 03-08-01, där jämförelser görs med den ”urbana utomparlamentariska rörelsen”). En av de anhållna efter Göteborgskravallerna 2001 sa till *Göteborgs-Posten* att en gren av den autonoma vänsterrörelsen ”har satsat på mer lokala, jordnära frågor som exempelvis Kommunals strejk, privatiseringar inom offentlig sektor och kampanjer som exempelvis planka nu [sic]” (*Göteborgs-Posten* 03-06-16).

Chahboun (2004) hävdar att Planka.nu:s mål handlar om att återta tunnelbanans offentliga rum, varifrån de fattigaste i samhället i och med det nuvarande avgiftssystemet är uteslutna. Att lyckas med detta skulle leda till att klyftorna skulle minska i Stockholm, där låginkomsttagarna i ytterområdena i hög grad är uteslutna från innerstadens offentliga liv. Denna minskade segregering skulle också vara ett litet steg på vägen mot att bryta ner de ”makthierarkier” som finns i dagens samhälle, säger en av organisationerna, som också presenterar sig som anarkist:

– Alltså, på en väldigt basic nivå så är det ju det [att bryta ner makthierarkierna]. Ett litet steg åtminstone. Och, jag tror inte att man gör någon revolution och plötsligt blir av med alla problemen utan det är någonting man får ägna sig åt på gräsrotsnivå i sin vardag liksom, och det tycker jag att Planka är ett exempel på. (Intervju maj 2004)

Detta ska åstadkommas genom *konkret handling*, vilket sker i Planka.nu, i viss grad till skillnad mot i andra organisationer:

– Det är väldigt *oaktivistiskt*, väldigt lite attityd, väldigt mycket konkret arbete. Det känns väldigt befriande faktiskt. För ofta om man engagerar sig politiskt så är det väldigt mycket attityder och väldigt mycket saker som kretsar kring organisationsuppbyggnad, medlemsvärning och sådana där saker, men det här är liksom, som sagt, *konkret*. (Intervju maj 2004)

Verksamhet

Den huvudsakliga verksamheten är p-kassan, med ungefär 500 personer anslutna per månad (I-1). Man menar att skillnaden mellan denna och tidigare ”plankningsfonder”, vilka tidigare funnits i mindre skala exempelvis i universitetsstäder, är att Planka.nu har som mål att använda dem som medel för att uppnå en nolltaxa (*Planka.nu*: ”Förstasida”). En parallell som dras av rörelsen själva och av kommentatorer är till den italienska ”självreduktionsrörelsen” på 70-talet, då arbetare bland annat tryckte upp egna bussbiljetter i protest mot prishöjningar (I-1; Morris 2003). För organisationerna ligger det dock närmare till hands att jämföra exempelvis Piratbyrån, som vill underlätta piratkopiering för att i förlängningen främja fri programvara och motverka mjukvarupatent (I-1). Grundsynen är dock vara pragmatisk:

– Planka.nu är ju en reaktion på att folk faktiskt inte har råd att betala, det är ju inte så mycket konstigare än så. (I-1)

Tanken är att när Planka.nu möjliggör för människor att planka utan ekonomisk risk, så kommer allt fler att göra det. En av organisationerna säger:

– Jag tror det blir en upptrappningseffekt. SL höjer priserna ganska regelbundet. Fler och fler tycker att det blir för dyrt och börjar plankar. SL förlorar ännu mer pengar och höjer priserna, ännu fler börjar plankar osv. osv. (citerad i Chahboun 2004, s. 11)

Och när väl nog många plankar i stället för att betala, har SL och landstinget inget annat val än att göra kollektivtrafiken avgiftsfri: ”Tunnelbanan kommer knappast att stanna, för det skulle lamslå såväl Stockholms sociala liv som näringslivet” (*Planka.nu*: ”Avgiftsstrejk”). Man menar också att även de som plankar utan att vara anslutna till Planka.nu hjälper till för att uppnå detta mål – man *skapar* inte plankandet, utan underlättar bara ett beteende som redan är vanligt (Chahboun 2004).

Men Planka.nu har annan verksamhet utöver själva p-kassan. Då man en gång fick reda på att en stor kontrollantrazzia skulle genomföras på en station, åkte man dit med plakat för att varna resenärer, vilket man beskriver som ”en väldigt lyckad aktion” som uppskattades av resenärerna (I-2). Under sommaren 2004 diskuterade man att införa en slags ”Kollektivtrafikombudsman”, dit SL-resenärer ska kunna vända sig för juridisk hjälp när de anser sig blivit illa behandlade av kontrollanter eller väktare, för att få hjälp att föra saken vidare till justitieombudsmannen eller till polis; redan nu blir man kontaktad av många resenärer som råkat ut för det ökade våldet, som man menar ”är en konsekvens av att SL trappar upp kontrollsystemet” (I-2). I samarbete med organisationen Ingen människa är illegal förser man också illegala invandrare med gratis färdbevis, för att förhindra att de blir utvisade om de skulle fastna i biljettkontroller (I-1; Chahboun 2004).

För att göra reklam för sin verksamhet använder man olika metoder, där den mest tydliga kanske är de klistermärken som sitter främst i anslutning till tunnelbanan, men även på många andra platser; dessa sätts för det mesta upp av anslutna, som hör av sig till organisationen och beställer (I-2). Annat tryckt material är olika informationsfoldrar, och Planka.nu har även en webbplats där man publicerar aktuella nyheter, pressmeddelanden med mera; pressmeddelanden skickas även till journalister på en e-postlista (I-2). I samband med biljettprishöjningen våren 2004 ordnade man ett uppmärksammat seminarium i Kulturhuset i Stockholm, dit man bjöd in landstingspolitiker och visade en film med plankningstips (*DN* 04-03-07). I protest mot prishöjningarna turnerade också bandet Svensk Pop i tunnelbanan med sin protestlåt ”Hon bor i Farsta”, som Planka.nu gav ut som singel (I-2; *Metro Stockholm* 04-03-01). Detta finansieras av p-kassans överskott, som på så sätt ”går tillbaka till verksamheten” – på seminariet sa man att man ”har otroligt mycket pengar nu” (*Planka.nu*: ”Om Planka.nu”; *DN* 04-03-07).

Man brukar också stå och dela ut informationsmaterial och sprida sitt budskapet i anslutning till kollektivtrafiken, främst tunnelbanan.¹⁷ Visserligen är de mest engagerade inte fler än högst tio stycken (Chahboun 2004), men man brukar kunna hitta andra som vill hjälpa till när det behövs:

– Det är ju inga problem att hitta folk, när man hamnar på Café 44 eller ... i andra utoparlamentariska vänstersammanhang. Och sympatisörer finns ju överallt. (Intervju augusti 2004)

Reaktioner

En genomgående linje i kritiken mot Planka.nu är att det helt enkelt är osolidariskt och omoraliskt att inte betala för sig. ”Jag blir förbannad på uppmaningar som den [P]lanka.nu

¹⁷ Ett annat sätt att väcka (media)uppmärksamhet är genom massplankningar. Detta hade SVF anordnat redan innan Planka.nu startade, men sista gången Planka.nu ordnade en sådan var i maj 2003 (I-2).

ger uttryck för”, skriver den politiska sekreteraren i socialdemokraternas fullmäktige i Göteborg, och fortsätter:

Sköt dig själv och skit i andra, tycker jag det låter som. [...] Med sitt agerande vill de sannolikt att det ska bli gratis kollektivtrafik för alla. Men jag tycker det är omoraliskt. [...] Jag är trött på bortskämda attityder som den hos [P]lanka.nu där man skor sig på andras bekostnad. Någon måste alltid betala. [...] Solidaritet är fortfarande ett fundament för välfärdsbygget. (*Göteborgs-Posten* 04-02-04)

I Stockholm återfinns denna åsikt hos de flesta landstingspartierna (*Sll.se*: ”Osolidariskt att planka (v)”, ”(m) kräver polisanmälan mot planka.nu (m)”, ”Det ska inte löna sig att planka ... (fp)”, m.m.), och även SL driver denna linje i sina ovan nämnda kampanjer; man menar också att detta är den allmänna åsikten bland resenärerna. Nästa steg är att det rör sig om ett *brott*; i en intervju säger SL:s styrelseordförande Anna Bergner Kettner (s):

– Jag förstår inte hur det kommit sig att en sådan handling uppfattas som progressiv, jag tycker det är råkonservativt. Det är stöd från fattiga människor, arbetslösa och ensamstående mammor. (*Stockholm City* 04-07-06)

I samband med organisationens ovan nämnda seminarium i Kulturhuset menade moderaternas oppositionsborgarråd Mikael Söderlund att ”verksamhet[en] är olaglig och den går ut över unga, gamla och sjuka” och att Planka.nu är ”en grupp brottslingar som orsakar oss alla kostnader på 200 miljoner kronor årligen i uteblivna biljettintäkter” (*DN* 04-03-04, 04-03-15). Söderlund utlovade polisanmälan och moderaterna i SL:s styrelse krävde att SL skulle polisanmäla organisationen – för anstiftan till bedrägeri, stämpling till grov skadegörelse, uppvigling till brott och otillåten försäkringsverksamhet (*Sll.se*: ”(m) kräver polisanmälan mot planka.nu (m)”; *DN* 04-03-07, 04-04-20). Så småningom polisanmälde SL också Planka.nu för ”snyltning och uppvigling”, en process som fortfarande pågår (*DN* 04-08-21).

Dock är inte alla politiker är inne på denna hårdföra linje. I ett upprop under våren 2004 sökte Jan Strömdahl, vänsterpartist i SL:s styrelse, stöd för en debattartikel för en folkomröstning om nolltaxa, där han på ett liknande sätt som Planka.nu (utifrån samma beräkningar ur tidningen *ETC*) presenterar de samhällsekonomiska vinsterna (Strömdahl 2004). Dock verkar detta inte ha fått något resultat. Organisationen har också haft kontakt med Strömdahl – han deltog i seminariet i Kulturhuset – men man är inte så imponerade av varken honom eller av andra politiker:

– De menar inte allvar de här landstingspolitikerna som faktiskt vill ha nolltaxa. [...] Alltså, vi bjöd ju in både vänsterpartister och miljöpartister som påstod sig vara för fri kollektivtrafik till vårt seminarium. De står rakt upp och ner och säger att de inte kan argumentera emot det, men att de inte vill genomföra det. Folk tyckte ju att de var dumma i huvudet liksom, och folk sa ju det till dem, de stod ju där och gjorde bort sig i princip. (Intervju maj 2004)

Överhuvudtaget har organisatörerna inte så mycket förtroende för det parlamentariska systemet, utan menar alltså att de som egentligen är för nolltaxan ändå stödjer landstingsbudgeten, för att få behålla sin plats i majoriteten (I-2). Planka.nu verkar också ta dessa polisanmälningar med ro. En av organisatörerna kallar Söderlunds tal om att anmäla för en ”politisk plojgrej”, och menar att den ”målade ut [Planka.nu] i en mer positiv dager än honom” (I-2). Inställningen till SL:s polisanmälning verkar även den vara att det är ett tecken på att man åstadkommit något; på sin webbplats skriver man att den är ett tecken på att verksamheten är framgångsrik (*Planka.nu*: ”SL polisanmäler plankan.nu”).

Vad gäller solidariteten, slutligen, är en av Chahbouns slutsatser är att Planka.nu inte alls anser sig agera osolidariskt. Organisatörerna menar att de som hävdar detta har ett alltför kortsiktigt tänkande; det innebär ”en solidaritet med det rådande systemet, medan [Planka.nu i stället] tar ställning för de grupper som detta system slår ut”. Detta jämför hon med ”den klassiska motsättningen mellan reformister och revolutionärer inom socialistisk tradition”: Planka.nu anser att hela det nuvarande systemet är orättfärdigt, och vill riva ner det för att bygga ett nytt, rättvisare system – helt skattefinansierat (Chahboun 2004, s. 19).

3.4 Analys

Följande analys är disponerat på samma sätt som teoriavsnittet, utifrån tre huvudsakliga frågeställningar: Hur passar Planka.nu in i de teorier för sociala rörelser och SMO:er som presenterats? Kan Planka.nu:s motstånd mot SL/Connex ses som ett exempel på myllrets motstånd mot Imperiet? Detta följs sedan av en avslutande diskussion utifrån den kombination jag presenterade ovan.

Planka.nu som SMO

I denna analys av hur Planka.nu fungerar som SMO, följer jag samma disposition som i avsnittet om sociala rörelser. Om man för det första ser på den *politiska möjlighetsstrukturen*, så finns till att börja med inget parti som aktivt verkar för en nolltaxa på kollektivtrafiken, snarare har man genomgående höjt priserna; detta öppnar en möjlighet för Planka.nu att inleda verksamhet. Visserligen finns vissa partier som har en nolltaxa som avlägset mål, men ingen vill prioritera det i nuläget. Planka.nu har dock en ”elite ally” i vänsterpartiets Jan Strömdahl, men enligt dem själva uttrycks detta i ord, inte i handling; möjligen kan detta ses som att Strömdahl vill framställa sig själv i god dager, som en politiker som har kontakt med den unga, utomparlamentariska vänstern, för att försöka få mer stöd. Vad gäller de repressiva metoder som landstinget (vilket jag här ser som motsvarande staten) använder, består de främst i försök att utmåla Planka.nu som omoraliska, smitande skurkar, vilket senare kompletterats med juridiska medel.

Mobiliseringsstrukturerna, för det andra, verkar bestå av två olika delar, båda icke-formella, om man använder Zalds fyrdelade modell. Dels finns ett löst nätverk av mer eller mindre engagerade aktivister och före detta aktivister, som Planka.nu vänder sig till vid behov. Denna grupp hjälper till med att sprida budskapet, och kanske kan ses som ”anhängare” av rörelsen, i en ganska typisk bemärkelse. Dels finns också själva kollektivtrafiksystemet, där 650 000 resenärer befinner sig varje dag; detta vill jag hävda är en mobiliseringsstruktur, dock inte så effektiv: om 5% av resenärerna plankar, innebär det drygt 30 000 personer per dag; alltså mångdubbelt fler än de 500 som är anslutna till p-kassan varje månad. Trots klistermärken i tunnelbanan och den mediala uppmärksamheten, är det möjligt att många av de som plankar inte känner till organisationen, och de som känner till den kanske inte har förtroende för att de verkligen ska få sina böter betalda av Planka.nu; möjligen krävs det att man känner en närhet till rörelsen, vilket man kanske inte gör om man bara ser ett anonymt postgirokonto.

Speciellt ur ett resursmobiliseringsperspektiv anser jag att Planka.nu blir intressant. Som enskild fuskåkande individ har man ju enbart saker att vinna på att anmäla sig till p-kassan (förutsatt att man tror på att man ska få sina böter betalda), och organisatörerna själva framhäver ju att *alla* som plankar hjälper dem att uppnå sitt mål; på så sätt blir alla plankare understödjare av verksamheten. Samtidigt behöver man som understödjare alls inte vara *anhängare*: som understödjare blir man ju direkt en förmånstagare, i och med att Planka.nu så

att säga har genomfört nolltaxan på egen hand. Annars presenterar Planka.nu sin nolltaxeidé som något som främst de fattigaste skulle tjäna på, alltså är dessa de ”potentiella förmånstaggarna”, vilket SL också vänder sig mot i sina svar på Planka.nu: ”[d]et är stöld från fattiga människor, arbetslösa och ensamstående mammor”.

Om man slutligen ser på de *kognitiva ramarna*, så anspelar Planka.nu när de kräver nolltaxa på en rättvisetanke: ingen ska förtryckas, alla ska ha samma möjligheter att utnyttja det offentliga rummet. Detta menar man står i konflikt med idén att ”alla ska göra rätt för sig”, det vill säga att alla måste betala för att få åka i kollektivtrafiken. Här menar man att rättvisespekten är överordnad, och att kollektivtrafiken därför bör vara helt skattefinansierad. Därför presenterar man ”p-kassan” som ett sätt att främja detta rättvisetänkande, och att man dessutom betalar åkkort till illegala invandrare och diskuterar att inrätta en ”kollektivtrafikombudsman” blir ur detta perspektiv sätt att understryka sitt rättvisepatet (dock tror jag inte att det är ett strategiskt agerande, utan att det är ärligt menat).¹⁸ Den ”competitive process” som man befinner sig i är främst gentemot SL och landstingspolitikerna, där dessa anklagar Planka.nu för att just vara osolidariska och stjäla från de fattigaste – det vill säga, de bemöter så att säga Planka.nu:s retorik med samma sak, och denna konflikt utspelas nästan uteslutande i massmedia, med reklamkampanjer, insändare och artiklar åt olika håll. SL menar att Planka.nu i stället för solidaritet bygger på snålhet och att de bara rider på ett tidigare missnöje med kollektivtrafiken. Sammanfattningsvis vill Planka.nu ur detta perspektiv förändra samhällets syn så att det ses som en självklarhet att kollektivtrafiken ska vara gratis, och det är denna ”re-cognition” man vill skapa: att det ska vara lika självklart med en helt skattefinansierad kollektivtrafik som med en helt skattefinansierad skola.

Planka.nu mot SL, Connex och Imperiet

Redan vid första anblick har kollektivtrafiken i Stockholm drag som får den att passa in i Imperiets maktpyramid. Tunnelbanan drivs av ett företag som i förlängningen är del av en enorm, global koncern, som agerar på områden där den i hög grad har stater som kunder, och det tidigare helt offentligt styrda SL har handlat upp en tjänst i enlighet med marknadsmissiga krav; det vill säga, det är underordnat kapitalet. När något går fel, skyller politikererna (som formellt har makten) på att själva huvudföretaget SL måste bedrivas enligt marknadens logik, och SL i sin tur skyller på sina entreprenörer, vilka i sin tur skyller på de längst ned i hierarkin – och allt mynnar ut i allt högre krav på arbetarna, som ber resenärerna om förståelse (”skjut inte på spärrvakten!”). Dessa arbetare, det vill säga Connexpersonalen, är också tecken på att ”massmigrationen har blivit nödvändig för produktionen” (se s. 8 ovan): hur skulle tunnelbanan fungera utan alla dessa högutbildade invandrare, som utesluts från de arbeten de är utbildade för och i stället arbetar som spärrvakter?

För Planka.nu är hela biljettsystemet ett uttryck för *korruption*, det stänger det offentliga rummet för låginkomsttagarna ute i förorterna, som inte har råd att åka in till stan för att ta del av nöjes- och kulturutbudet som finns där. Systemet förhindrar alltså de fattigaste att förverkliga sig själva. Men samtidigt får systemet de Connexanställda att bli ”maktens lakejer”, vilket märks i organisationens ambivalens gentemot dem: tillsammans med resenärerna själva är det dessa arbetare som utövar biomakten, de är både offer och förövarer (vilket jag återkommer till nedan). Det är detta korrupta system som Planka.nu vill få på fall, genom att myllret utnyttjar sina möjligheter att *inte* betala. Planka.nu vill återskapa det offentliga rummet, som har blivit koloniserat av kapitalet, genom att utföra en mikrorevolution.

¹⁸ Kollektivtrafikombudsmannen kan också ses som exempel på subpolitik i Becks (1995) mening.

Men vill Planka.nu verkligen ”tränga igenom Imperiet för att komma ut på andra sidan”? Organisationen vill ju dels ha en nolltaxa, men man vill också att kollektivtrafiken ska ”ägas av alla tillsammans och förvaltas av de som arbetar där”, det vill säga man vill införa ett kollektivt ägande, vilket kan jämföras med det ”återtagande” som Hardt och Negri vill ha. Man har heller ingen direkt respekt för nationalstaten och dess suveränitet, när man genom att ge dem färdbevis skyddar illegala, papperslösa invandrare från att bli utvisade; detta kan ses som ett steg mot Hardt och Negris globala medborgarskap. I och med att man har sina rötter i Syndikalisterna är detta kanske inte så överraskande: deras frihetliga socialism påminner i hög grad om Hardt och Negris vision.

Planka.nu som SMO i Imperiet

Utifrån dessa båda analyser kan alltså Planka.nu dels ses som en social rörelse-organisation, dels som del av myllrets motstånd mot Imperiet. Nästa steg skulle vara att försöka komma vidare i förståelsen med hjälp av den ovanstående kombinationen av teorierna. För Planka.nu:s del är det, till att börja med, möjlighetsstrukturen på *individnivå* man utnyttjar: biljettsystemet möjliggör att den enskilda individen (i myllret) genom att inte betala utövar motstånd. Att detta sker på individnivå i vardagslivet, snarare än på den globala nivån, är lite relaterat till att det inte är myllrets ”rhizomatiska” mobiliseringsstruktur som är aktiv; för Planka.nu spelar inte massmigrationen så stor roll, förutom i deras verksamhet till förmån för illegala invandrare.

Om man då ser på de imperiella kognitiva ramarna, så är deras kritik mot att kollektivtrafiken drivs av kommersiella aktörer med vinstintressen en kritik mot kapitalets intåg, mot den nyliberalisering och marknadsanpassning som följer med Imperiet. Samtidigt påpekar de att kollektivtrafiken inte fungerade bra när den var offentligt styrd heller, vilket kan tolkas som en kritik mot nationalstatens föråldrade maktordning. Planka.nu vill inte tillbaka till hur det var förr, utan vill ha något nytt; deras nolltaxevision är egentligen första steget till en kollektivt ägd, arbetarstyrd kollektivtrafik (nolltaxan är dock det primära kravet).

Dock är det möjligt att den metod Planka.nu använder, ett angrepp på det ekonomiska planet, fungerar bättre mot en aktör med effektivitets- och vinstkrav än mot SL innan 90-talets omvandling, då man (enligt företagets nuvarande åsikter) helt enkelt inte brydde sig så mycket om intäkter och utgifter. Man kan tolka detta som att övergången till Imperiet underlättar för Planka.nu. Å andra sidan kanske man innan effektivitetskraven på SL hade haft lättare att driva sin sak inom det parlamentariska systemet. Detta leder till en ny frågeställning: hur såg opinionen ut när kollektivtrafiken drevs i offentlig regi? verkade då någon för en nolltaxa? vilka möjligheter fanns då? Även dessa frågor är dock en annan undersökning.

4 Slutsatser

Mitt syfte med denna uppsats har för det första varit att ”sociologisera” Imperiet; det vill säga, att använda teorierna om sociala rörelser för att studera de sociala konsekvenserna av Hardt och Negris teori. Jag har alltså, så att säga, velat använda den sociologiska ”tyngden” i teorierna om sociala rörelser för försöka få ner Imperiet på en lägre abstraktionsnivå, från filosofins himmel till marknivån i sociologins ”sociala landskap”. Det sekundära syftet har varit att med hjälp av denna sociologisering försöka föra den verksamhet som Planka.nu bedriver in i den kontext som myllrets motstånd mot Imperiet innebär. I detta avsnitt inleder jag med de empiriska slutsatserna, följt av de teoretiska; sist följer en kortare avslutning.

Empiriskt – Planka.nu, Imperiet och sociala rörelser

Berättarjaget i den inledningsvis citerade The Streets-texten försöker på flera sätt bli accepterad i det sociala livet: rätt skivor, rätt radiokanal, rätt skor, rätt öl, rätt ringsignal på mobilen – men en grundförutsättning är hans ”London Underground travel card”, utan vilket han inte kan komma någonstans. För Planka.nu är på motsvarande sätt en nolltaxa på kollektivtrafiken en förutsättning för att segregationen och klassklyftorna i dagens Stockholmska kunna försvinna.

Den empiriska delen av mitt syfte var för det första att ta reda på hur Planka.nu kan förstås som social rörelse-organisation, utifrån de tre aspekter som McAdam et al. presenterar. När man ser på de *politiska möjlighetsstrukturerna*, utnyttjar organisationen att det inte finns någon politisk aktör som verkar för en nolltaxa. Vad gäller *mobiliseringsstrukturerna*, använder man främst ett löst sammansatt nätverk av vänsteraktivister, i viss mån kombinerat med själva kollektivtrafikens infrastruktur. Och vad gäller de *kognitiva ramarna*, anspelar man dels på ett utbrett missnöje med kollektivtrafiken, dels på en frihetlig vänsterrörelse.

För det andra ville jag se huruvida den verksamhet Planka.nu bedriver passar in i myllrets motstånd mot Imperiet. Genom verksamheten vill man genom att utnyttja det korrupta systemet genomföra en mikrorevolution, för att besegra den instans av Imperiet som SL/Connex utgör. När man gör det använder man sig av de möjligheter på individnivå som övergången till Imperiet och dess kontrollsamhälle skapar. Det är dock lite oklart huruvida Planka.nu verkligen *behöver* tränga igenom Imperiet för att komma ut på andra sidan; för dem är det en nolltaxa och de överbryggade klyftor den för med sig som är målet, det omgivande systemet spelar inte så stor roll. De långsiktiga målen för Planka.nu och Hardt och Negri verkar dock ha många gemensamma drag. Med detta anser jag att syftet är någorlunda uppfyllt: det verkar vara möjligt att se Planka.nu som en instans av myllrets motstånd mot Imperiet, om än på ett lokalt plan. Samtidigt kan man ur detta perspektiv på sätt och vis också se dem som fuskåker *utan* att vara anslutna till p-kassan som en del av samma kamp: även de bidrar till att angripa Imperiet. En viktig skillnad är dock att dessa inte nödvändigtvis behöver dela Planka.nu:s imperiella kognitiva ramar. Om de bara fuskåker för sin egen vinnings skull – vilket mycket väl också kan gälla för de som *är* anslutna till p-kassan – är de då en del av myllrets kamp mot Imperiet? Utifrån Hardt och Negri bör svaret bli ja; jag återkommer till det nedan.

Dessa tolkningar om Planka.nu:s natur är dock inte utan problem: kan jag verkligen dra så här stora växlar utifrån mitt material? Till att börja med skulle den empiriska undersökningen kanske behövt utvidgas, med mer omfattande intervjuer av organisatörerna; genom det hade jag kanske bättre kunnat jämföra deras syn på världen, det eventuella Imperiet, etcetera, för att kunna gå in mer på djupet. Dessutom skulle det ha varit intressant att intervjua p-kassans vanliga anslutna, för att se i hur hög grad de delar organisatörernas övertygelse respektive bara är anslutna av rent ekonomiska skäl. Att dessa båda utvidgningar inte gjordes hade givetvis att göra med att undersökningens omfattning inte tillät det; dock kanske egentligen Imperiet, i all sin tvärvetenskaplighet, egentligen *kräver* att man i den specifika analysen samlar in material från alla dessa källor.

Ett annat möjligt problem har varit själva synen på Planka.nu och dess motpart. Å ena sidan ser jag Planka.nu som en enhet, som en harmonisk aktör, vilket bör vara en fungerande modell, eftersom det är svårt att utifrån material och metod komma in på djupet och se någon slags inre dynamik. Å andra sidan ser jag också *motparten* som en enhet. Det går nog inte riktigt att bunta ihop landstingspolitikerna, moderbolaget SL och entreprenören Connex. Visserligen kan detta också relateras till omfattningen, men på detta sätt kanske jag bara skrapar på ytan, och bara ser de aspekter som stämmer in på den förförståelse jag har fått

från teorierna. Enligt Hardt och Negri ska dessa aktörer i hög grad ha samma intressen, men det är nog inte lämpligt att a priori göra det antagandet.

Teoretiskt

Utifrån denna applicering av teorierna på verkligheten, anser jag att det står klart att de har ett användningsområde, och att organisationen Planka.nu i viss mån passar in på dem. Men ett problem med hela konceptet Imperiet är just att det innefattar *allt*: varje gång makt utövas, är det en del av Imperiet; varje gång maktutövandet begränsar en individs möjligheter, är det ett uttryck för korruption; varje gång en individ reser sig till motstånd sig mot makten, är det ett exempel på myllrets revolt; varje gång ett företag går i konkurs eller en regering faller är ett tecken på Imperiets sönderfall. Och implicit ligger att oavsett om en rörelseorganisation (eller en individ) är medveten om det eller inte, så är den en del av myllrets motstånd mot Imperiet.

Om man jämför detta med de imperiella kognitiva ramarna, så kan man hävda att man för att vara en del av myllrets motstånd måste dela (huvuddelen av) Hardt och Negris världsuppfattning, eventuellt som den kommer till uttryck i World Social Forums ”Charter of Principles”. Men jag tror inte att det är vad Hardt och Negri menar; för dem är motståndsbeteendet naturligt utifrån Deleuze och Guattaris begärsbegrepp: varje gång man utövar motstånd gör man det som en del av myllret. På så sätt hamnar Hardt och Negri i ett cirkelresonemang, som orsakas av att de i sin teleologiska metod förutsätter att revolutionen är på väg – det är här de kommer in på dogmer snarare än vetenskap, för att tala med Russell.

Mina tolkningar kan kritiserars, i och med att *Imperiet* är en så komplex och mastodontisk bok (vilket framgått i de ovan citerade styckena) att två läsare skulle fokusera på vitt skilda saker, något som också blir tydligt i reaktionerna på boken. Men jag anser att den sociologisering som här gjorts med hjälp av teorierna om sociala rörelser kan vara ett litet steg på vägen för att få bättre förståelse. I efterhand är det visserligen möjligt att det hade varit bättre att fokusera på en aspekt av sociala rörelser i denna systematisering, för att komma in mer på djupet och för att få en mindre ”spretig” analys. Dock hade även detta varit komplicerat, i och med att det hade kunnat leda in i en återvändsgränd; genom att i stället använda flera sinsemellan kompletterande perspektiv blir analysen inte så djuplodande, men kan åtminstone visa hur man kan gå vidare.

Ytterligare ett annat tillvägagångssätt hade varit att försöka hitta ett antal idealtypiska rörelser utifrån denna analys av Imperiet. En sådan metod hade kunnat ta sin utgångspunkt i ett mer ”färdigt” schema; exempelvis, för att ta ett aktuellt exempel, ett sådant som Mary Kaldor (2004) diskuterar i sin *Det globala civilsamhället*. Genom att på så sätt i högre grad ta utgångspunkt i empiri, hade analysen kanske blivit annorlunda; men å andra sidan kanske – med risk att låta elak – alltför mycket empiri fungerar hämmande på Hardt och Negri.

Avslutning

Vid det här laget har det nog framgått med all önskvärd tydlighet att Imperiet till sin natur är flyktigt. Och även om jag inte lyckats få det att landa i det sociala landskapet, tror jag mig ändå ha identifierat några fästpunkter där det finns potential att göra en förankring, för att förhindra att Imperiet driver fritt. Men frågan är om det har varit så meningsfullt att på detta sätt försöka förutspå hur myllret kommer att agera, i en situation när Hardt och Negri själva redan har förklarat detta i *Imperiets* uppföljare *Multitude*. Om inte annat kanske i alla fall denna framställning kan fungera som ledtråd i en läsning av den nya boken.

Vidare sociologisk forskning kring *Imperiet* och *Multitude* borde kanske snarare fokusera på huruvida böckerna har fått någon effekt på den vänsterrörelse de försöker påverka, och i ett längre perspektiv – på världen i stort. Kanske i ett *mycket* längre perspektiv: för att återigen jämföra med Augustinus, så fick hans idéer om ”Gudsstaden” inte något direkt genomslag på den tidiga katolska kyrkan. Men tusen år senare började reformatorer hänvisa till Augustinus läror, mer eller mindre korrekt, för att bekräfta sin egen syn på bland annat frälsning (Tergel 1998). Huruvida Hardt och Negri överlever lika länge får framtiden utvisa – men medieklimatet idag är ju lite snabbare än på Augustinus’ tid, så det är kanske inte helt helt sannolikt.

5 Referenser

Litteratur

- Ahrne, Göran, Christine Roman & Mats Franzén. 2003. *Det sociala landskapet. En sociologisk kommentar till Sverige från 1950-talet till början av 2000-talet*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Alfredsson, Björn & Roland Berndt. 2002. *Att tåla en jämförelse. SL under 90-talet*. Stockholm: Storstockholms Lokaltrafik.
- Augé, Marc. 1995. *Non-Places. Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. London/New York: Verso.
- Bauman, Zygmunt. 2004a. *Auschwitz och det moderna samhället*. Göteborg: Daidalos.
- . 2004b. *Samhälle under belägring*. Göteborg: Daidalos.
- Beck, Ulrich. 1995. *Att uppfinna det politiska. Bidrag till en teori om reflexiv modernisering*. Göteborg: Daidalos.
- Björk, Tord. 2004. ”Öppna upp de sociala forumen”. I *Arbetaren* nr 19, 7–13 maj.
- Bogue, Ronald. 1989. *Deleuze & Guattari*. Florence, Kentucky: Routledge.
- Bourdieu, Pierre. 1999. *Moteld. Texter mot nyliberalismens utbredning*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Brown, Nicholas & Imre Szeman. 2002. ”The Global Coliseum: On *Empire*. Michael Hardt and Antonio Negri interviewed by Nicholas Brown and Imre Szeman”. *Cultural Studies*, 16 (2), s. 177–192.
- Chahboun, Naima. 2004. ”Från Farsta till det öppna samhället. Tjuvåkning, solidaritet och kollektivtrafikens roll hos plankan.nu”. C-uppsats, Socialantropologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Deleuze, Gilles & Félix Guattari. 1983 [1972]. *Anti-Oedipus*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Diani, Mario. 1992. ”The concept of social movement”. *Review of Sociology*, 40 (1), s. 1–25.
- Eyerman, Ron & Andrew Jamison. 1991. *Social Movements. A Cognitive Approach*. Oxford: Polity Press.
- Foucault, Michel. 2000. ”Sex, Power and the Politics of Identity”, i Paul Rabinow (red.), *Essential Works of Foucault 1954–1984, vol. 1, Ethics, Subjectivity and Truth*, London: Penguin, s. 163–173.
- Franzén, Carin. 2004. ”Oidipus Antioidipus”. I *Deleuze, Aiolos* nr 24/*Glänta* nr 4/03–1/04 (kombinerat nummer), s. 169–171.
- Freeman, Jo. 1988. ”Resource Mobilization and Strategy. A Model for Analyzing Social Movement Organization Actions”. I Zald, Mayer N. & John D. McCarthy (red.), *The Dynamic of Social Movements. Resource Mobilization, Social Control, and Tactics*, Lanham/ London: University Press of America, s. 167–189.
- Frisk, Liselotte. 1998. *Nyreligiositet i Sverige. Ett religionsvetenskapligt perspektiv*. Nora: Nya Doxa.
- Giddens, Anthony. 1994. *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*. Oxford: Polity Press.
- Goldstone, Jack A. (red.). 2003. *States, Parties, and Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hardt, Michael & Antonio Negri. 2001. *Empire*. London/Cambridge: Harvard University Press.
- . 2003. *Imperiet*. Göteborg/Stockholm: glänta produktion och Vertigo förlag.
- . 2004. *Multitude. War and Democracy in the Age of Empire*. New York: Penguin.

- Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Kaldor, Mary. 2004. *Det globala civilsamhället. Ett svar på krig*. Göteborg: Daidalos.
- Korpi, Walter. 1981. *Den demokratiska klasskampen. Svensk politik i jämförande perspektiv*. Stockholm: Tidens Förlag.
- Kriesi, Hanspeter, Ruud Koopmans, Jan W. Duyvendak & Mario G. Giugni. 1995. *New Social Movements in Western Europe. A Comparative Analysis*. London: UCL Press.
- Kvale, Steinar. 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lyon, David. 2000. *Postmodernity*. Buckingham: Open University Press.
- Marx, Karl. 1973 [1857–58]. *Grundrisse. Foundations of the Critique of Political Economy*. Harmondsworth: Penguin/New Left Review.
- McAdam, Doug. 1996. "Conceptual origins, current problems, future directions". I McAdam et al. (red), 1996.
- McAdam, Doug, John D. McCarthy & Meyer N. Zald. 1996. "Introduction". I McAdam et al. (red) 1996, s. 1–20.
- McAdam, Doug, John D. McCarthy & Meyer N. Zald (red.). 1996. *Comparative Perspectives on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McCarthy, John D. 1996. "Constraints and opportunities in adopting, adapting and inventing". I McAdam et al. (red.), 1996, s. 141–151.
- McCarthy, John D & Meyer N. Zald. 1977. "Resource Mobilization and Social Movements. A Partial Theory". *American Journal of Sociology*, 82 (6), s. 1212–1241.
- Morris, Nathaniel. 2003. "Om rätten att planka". *Ordfront Magasin*, häfte 12, s. 16–18.
- O'Neill, John. 2002. "Empire versus Empire: A Post-Communist Manifesto". *Theory, Culture & Society*, 19 (4), 195–210.
- Reyna, Stephen. 2002. "Empire: A dazzling performance according to a simpleton. A review of *Empire* by M. Hardt and A. Negri". *Anthropological Theory* 2 (4), s. 489–497.
- Russell, Bertrand. 1946. *History of Western Philosophy, and its Connection with Political and Social Circumstances from the Earliest Times to the Present Day*. London: George Allen and Unwin Ltd.
- Rustin, Michael. 2002. "Empire: A Postmodern Theory of Revolution". *New Political Economy*, 7 (3), s. 451–462.
- SOU 2001:79. *Välfärdsbokslut för 1990-talet. Slutbetänkande av Kommittén Välfärdsbokslut*. Stockholm: Fritzes.
- Stahre, Ulf. 2004. "City in Change: Globalization, Local Politics and Urban Movements in Contemporary Stockholm". *International Journal of Urban and Regional Research*, 28 (1), s. 68–85.
- Steinmetz, George. 2002. "Empire [recension]". *American Journal of Sociology*, 108 (1), s. 207–211.
- . 2003. "The State of Emergency and the Revival of American Imperialism: Toward an Authoritarian Post-Fordism". *Public Culture*, 15 (2), s. 323–345.
- Sörbom, Adrienne. 2002. *Vart tar politiken vägen? Om individualisering, reflexivitet och görbarhet i det politiska engagemanget*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- . 2003. "Den enskildes demonstrationståg". *Axess*, nummer 9 (december), s. 23–26.
- Tergel, Alf. 1998. *Från Jesus till moder Teresa. Kristenhetens historia*. Stockholm: Verbum.
- Weber, Max. 1978 [1905]. *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda*. Lund: Argos.
- Zald, Mayer N. 1996. "Culture, ideology and strategic framing". I McAdam et al. (red.), 1996, s. 261–274.

Webbsidor

- Connex.info*. "Connex Group". <http://www.connex.info/connex_transport/connex_group/>. 2004-08-15.
- Connex.se*. "Om Connex". <<http://www.connex.se/sweden/factsconnex/>>. 2004-08-15.
- . "Om tunnelbanan & lokalbanorna". <http://www.connex.info/sweden/har_finns_vi/stockholm/tunnelbanan/>. 2004-08-15.
- Dn.se*. "Fuskåkandet ökade efter prishöjning [Publicerad 2004-07-24]". <<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=1298&a=290678>>. 2004-08-17.
- Kollektivtrafikant.org*. "Om oss själva". <<http://www.kollektivtrafikant.org/foren.htm>>. 2004-07-23.

- . ”Våra mål”. <<http://www.kollektivtrafikant.org/mal.htm>>. 2004-07-23.
- . ”Vår historia”. <<http://www.kollektivtrafikant.org/historia.htm>>. 2004-07-23.
- Planka.nu*. ”Avgiftsstrejk”. <<http://www.planka.nu/artikel.php?artikelID=14>>. 2004-08-19.
- . ”Förstasida”. <<http://www.planka.nu/>>. 2004-08-19.
- . ”P-kassans åsikter”. <<http://www.planka.nu/artikel.php?artikelID=15>>. 2004-08-19.
- . ”Om Planka.nu”. <<http://www.planka.nu/artikel.php?artikelID=19>>. 2004-08-19.
- . ”SL polisanmäler plankan [2004-08-21]”. <<http://www.planka.nu/nyhet.php?nyhetID=82>>. 2004-08-25.
- Sac.se*. ”SAC Syndikalisterna: Principförklaring”. <<http://www.sac.se/org/principkom.html>>. 2004-08-24.
- Sl.se*. ”Krafttag mot fuskåkningen [2004-06-04]”. <<http://www.sl.se/nyheter/10571.cs>>. 2004-07-01.
- Sll.se*. ”Det ska inte löna sig att plankan ... (fp) [Pressmeddelande 2003-11-05]”. <http://www.sll.se/w_pressinfo/98480.cs>. 2004-08-11.
- . ”(m) kräver polisanmälan mot plankan (m)”, [Pressmeddelande 2004-03-04]”. <http://www.sll.se/w_pressinfo/108517.cs>. 2004-08-11.
- . ”Osolidariskt att plankan (v) [Pressmeddelande 2004-04-13]”. <http://www.sll.se/w_pressinfo/111338.cs>. 2004-08-11.
- Wsfindia.org*. ”[Charter of Principles]”. <<http://www.wsfindia.org/charter.php>>. 2004-11-05.
- Veoliaenvironnement.com*. ”Veolia Environnement Worldwide”. <<http://www.veoliaenvironnement.com/en/group/locations/>>. 2004-08-15.
- . ”History of Veolia Environnement”. <<http://www.veoliaenvironnement.com/en/group/history/>>. 2004-08-15.
- Vivendiuniversal.com*. ”Group Profile”. <<http://www.vivendiuniversal.com/vu/en/group/default.cfm?idR=6>>. 2004-08-15.

Opublicerat material

- AB Storstockholms Lokaltrafik. 2004. *Årsberättelse 2003*. Hämtad från *www.sl.se* 2004-07-22.
- Strömdahl, Jan. 2004. ”Upprop: Folkomröstning om nolltaxa i kollektivtrafiken i Stockholms län!”.